

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๑๑๒๑ – ๑๑๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๒๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕

ส. นอกจากปรมาัตถธรรมซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แล้ว ยังต้องมีนามธรรมซึ่งรู้หรือรรต คือ ความหมายซึ่งเป็นบัญญัติของปรมาัตถธรรมนั้น ๆ ชีวิตจึงจะดำเนินต่อไปได้ เพราะฉะนั้น การรู้ความหมาย คือ อรรถ และบัญญัติต่าง ๆ นั้น จึงเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้เกิดกุศลจิตหรืออกุศลจิต

บุคคล เป็นอรรถ เป็นความหมาย เป็นบัญญัติ บุคคลต่าง ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ เป็นปัจจัยให้เกิดโลภะ ขอบบุคคลนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดโทสะ ไม่ขอบบุคคลนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดริษยาบุคคลนี้ หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดมัจฉริยะ ความตระหนี่ เมื่อเห็นบุคคลนี้ได้ หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลจิต เกิดเมตตากรุณา หรือเกิดความเคารพนับถือ หรือเกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในบุคคลนั้นก็ได้

จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันมีทั้งสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถ์เกิด และยังต้องมีขณะที่รู้หรือรรต รู้ความหมายของปรมาัตถธรรมนั้น ๆ ชีวิตจึงจะดำเนินต่อไปได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา ต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ขณะใดอารมณ์ที่กำลังปรากฏเป็นปรมาัตถธรรม ขณะใดเป็นจิตซึ่งกำลังมีอรรถ ความหมาย หรือว่าบัญญัติเป็นอารมณ์ เพื่อที่จะได้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ

ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า การที่ยึดถือว่าเป็นคนนั้น เป็นอรรถ เป็นบัญญัติ เป็นการรู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ก็ยังคงยึดถือบุคคลว่า เป็นสภาพธรรมที่ยั่งยืนหรือว่าเป็นตัวตน ไม่รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือการกระทบสัมผัสทางกาย

เพราะฉะนั้น อรรถ บัญญัติต่าง ๆ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ถ้าใครเกิดมาไม่รู้อรรถ ความหมายของสภาพธรรมที่ปรากฏจะมีชีวิตอยู่ได้ไหม ไม่จำเป็นต้องใช้เสียงเวลาที่เข้าใจอรรถคือความหมายของสิ่งที่ปรากฏ เพราะแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังมีชีวิตดำรงไปด้วยการกินอยู่หลับนอนได้ เพราะรู้อรรถ คือ ความหมายของสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

สำหรับร่างกายซึ่งเป็นที่ประชุมรวมกันของรูปต่าง ๆ มีแต่ทุกข์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นทุกข์โทষণภายใน ได้แก่ ความไม่สม่ำเสมอของธาตุทั้ง ๔ ซึ่งทำให้มีโรคภัยต่าง ๆ มีภัยจากความหิว ความเมื่อย ความเจ็บปวด หรือความไม่สะอาดต่าง ๆ และภัยภายนอก ซึ่งร่างกายนี้ก็ต้องระวังไม่ให้กระทบกับภัยภายนอก เช่น ภัยที่เกิดจากไฟ ไฟไหม้ ภัยที่เกิดจากน้ำ เช่น น้ำท่วม หรือเกิดจากโจรผู้ร้าย ศัตรู อุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นต้น

ขอแทรกนิทานธรรมสันสกฤตเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของผู้ทรงศีล ๕ ท่าน ซึ่งคัดมาจากคัมภีร์สันสกฤต โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยชาวศรีลังกาท่านหนึ่ง มีข้อความว่า

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว พระโพธิสัตว์เกิดในสกุลพราหมณ์ ได้สละเพศฆราวาสตั้งแต่วัยหนุ่ม บำเพ็ญพรตอยู่ในที่สงบ ซึ่งในที่นี่ก็มีสัตว์ที่มีศีลเป็นสหายกัน ๔ ตัว คือ กาตัวหนึ่ง นกพิราบตัวหนึ่ง งูตัวหนึ่ง กวางตัวหนึ่ง

วันหนึ่ง สัตว์ทั้ง ๔ ได้สนทนากันและได้ถามกันว่า อะไรเป็นทุกข์ภัยที่ร้ายแรงที่สุดในโลก

กาได้พูดขึ้นก่อนว่า ความหิว เป็นทุกข์ภัยที่ร้ายแรงที่สุด เพราะเพื่อระงับความหิว นายพราหมณ์ยังฆ่าสัตว์ที่ปราศจากโทษภัยเพื่อบริโภคเนื้อของสัตว์นั้น และในยามทุกข์ยากที่หิวแสนหิว มนุษย์ก็ยังกินหญ้าแห้ง ใบไม้แห้ง หรืออาหารที่บูดเน่ามีหนอนได้

นกพิราบเห็นด้วยและพูดว่า เป็นความจริงที่ความหิวเป็นทุกข์อย่างยิ่ง แต่กิเลสต่างหากที่เป็นทุกข์ภัยที่ใหญ่ที่สุด เพราะแม้แต่ผู้ที่มีฤทธิ์สามารถที่จะเหาะเหินเดินอากาศหรือดำดินได้ ก็ยังสิ้นฤทธิ์เมื่อเกิดกิเลสตัณหา ซึ่งไม่มีใครสามารถจะยับยั้ง

ได้ ก็เลิสดันหายยอมกางกั้นกุศลธรรมทั้งหลาย ทำให้ชื่อเสียงคุณงามความดีต่าง
พร้อยแปดเปื้อนด้วยมลทินโดยไม่ละเว้นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยใด ชชาติสกุลใด และ
ได้ยกตัวอย่างหญิงทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ที่ฉลาดอายุ มีปกติสะดุ้งตกใจกลัวแม้แต่
เสียงดนตรีภายในบ้านในยามดึกสงัด แต่กลับกลายเป็นผู้กล้าเพราะกิเลสราคะ
สามารถจะเสี่ยงภัยนานาประการออกไปนอกบ้านเพียงลำพังผู้เดียวในกลางคืน
ซึ่งทุกหนทุกแห่งมีอันตรายได้

งูได้กล่าวว่า กิเลสตัณหาซึ่งทำให้ลุ่มหลงมัวเมาเป็นทุกข์ภัยจริง ๆ แต่ฉันคิดว่า
โทษะเป็นทุกข์โทษะที่ร้ายแรงกว่า เพราะโทษะยอมเผาจิตใจให้เร่าร้อน และได้
ยกตัวอย่างฤๅษีที่บำเพ็ญตบะก็ยังทำสิ่งที่โหดร้ายยังกะงูได้ ด้วยการบันดาลไฟให้เผา
ไหม้ผู้คนด้วยโทษะ โทษะทำให้คนฆ่าแม้มารดาบิดาและมิตรสหายได้ และได้
ยกตัวอย่างเรื่องการเผาเมืองตริปุระ และกษัตริย์ที่ประหารกษัตริย์ดาบสด้วยการ
ตัดเป็นชิ้น ๆ ฉันเห็นว่าโทษะเป็นโทษภัยที่ร้ายแรงกว่าภัยอื่น ๆ ทั้งหมด

ความเห็นทั้งหมดนี้ตามปกติอุปนิสัยปัจจุบันจริง ๆ ไม่ว่าใครจะมีความเห็น
อย่างไร เพราะได้สะสมการคิดอย่างนั้นไว้แล้วในอดีต

ต่อไปถึงสัตว์ตัวที่ ๔ คือ กวาง

กวางก็บอกว่า ถูกแล้วว่า โทษะเป็นโทษภัยที่ร้ายแรงมาก แต่ฉันคิดว่า
โทษภัยที่ร้ายแรงกว่านั้น คือ ความกลัวตาย พวกกวางเราอยู่ในป่า กลัวตายเสียจน
แม้ได้ยินเสียงใบหญ้าไหว ใบไม้ร่วง ก็วิ่งหนีกระเจิดกระเจิงไปโดยไม่หวั่นไหวและกัน
ละทิ้งแม้แต่ลูกซึ่งเป็นที่รักของตัวเอง เราอยู่กันตามราวป่าเขา กลัวความตายจาก
สายฟ้า เวลาคอแห้งผากก็เดินไปสู่มังกรอาหาร แต่ก็ต้องวิ่งกลับโดยไม่ได้กินน้ำเลย
เพราะกลัวสิงโตกัด เมื่อเห็นพรานใจร้ายก็ต้องละทิ้งทุ่งหญ้าซึ่งเต็มไปด้วยหญ้าอ่อน
เขียว ชัดเซไปตามป่าที่กันดาร และเป็นเหยื่อของเสือร้าย ใจของเราแทบจะละลาย
แม้เพียงเห็นหุ่นไล่กา ไม่มีสุขเลยทั้งกลางวันและกลางคืน ฉะนั้น ฉันคิดว่า ความ
กลัวตายเป็นสิ่งที่ร้ายยิ่งกว่าความทุกข์ทั้งมวล

สหายทั้ง ๔ ไม่สามารถจะยุติปัญหานั้นได้ จึงได้ไปหาพระโพธิสัตว์ เมื่อได้แสดงการวะแล้วได้ถามด้วยความนอบน้อมว่า ในบรรดาความเห็นของพวกตนทั้ง ๔ ที่ว่า ความหิว ๑ ความโลภ ๑ ความโกรธ ๑ ความกลัวตาย ๑ เป็นทุกข์ภัยใหญ่หลวงนั้น ผู้ใดชื่อว่า กล่าวดีแล้ว

ปฏุปนิสสยปัจจัยของท่านผู้ฟัง จะทำให้ท่านผู้ฟังคิดว่าอย่างไร

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า

ทุกท่านกล่าวดีแล้ว สภาพธรรมทั้งหลายเหล่านั้นเป็นทุกข์ภัยแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก แต่ทุกท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ทุกข์อันเกิดจากความหิว ความโลภ ความโกรธ ความกลัวตาย และทุกข์ภัยอื่น ๆ ทั้งหลายทั้งปวงที่จะทำให้ชนชั้นนั้น ล้วนมีได้เพราะมีชาติ ความเกิด เพราะฉะนั้น ชาติ ความเกิดนั้นเองจึงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง เราขอเตือนท่านทั้งหลาย ให้อบรมเจริญปัญญาเพื่อดับชาติ การเกิด

สัตว์ทั้ง ๔ ก็รับโอวาทของพระโพธิสัตว์ด้วยความเคารพ

เพราะฉะนั้น ทุกท่านเกิดมาแล้ว ควรอบรมเจริญปัญญาที่สามารถรู้แจ้ง สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง นับตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้น ควรจะเป็นอย่างนั้น และเป็นไปได้ถ้าอบรมเจริญสติปัฏฐานบ่อย ๆ เนิ่ง ๆ จนกระทั่งเป็นพละ คือ เป็นกำลัง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด

แม้ว่าในวันหนึ่ง ๆ จะตื่นขึ้นพร้อมด้วยการหลงลืมสติเป็นส่วนใหญ่ แต่คงจะมีสักวันหนึ่งที่ตื่นขึ้นพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ทันที เพราะว่าได้อบรมเจริญการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นบ่อย ๆ ในวันหนึ่ง ในเดือนหนึ่ง ในปีหนึ่ง ในภพหนึ่ง ในชาติหนึ่งจนชิน แต่ต้องเป็นชีวิตตามปกติ ตามเหตุตามปัจจัย เพราะแม้เมื่อตื่นขึ้นสภาพธรรมใดจะปรากฏก็เลือกไม่ได้ เป็นไปตามอนันตรูปนิสสยปัจจัย

ถ้าสติสัมปชัญญะเกิดจะรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏสั้นและเล็กน้อย เหลือเกิน แม้แต่เพียงทวารเดียว เช่น ทางหู ลองดูในขณะนี้ ก็เสียงแล้ว หรือไม่ได้ยินสักเสียงเดียว ทางหู ลองดูใหม่ เวลาที่สติสัมปชัญญะเกิด มากกว่าหนึ่งเสียง

เสียงหนึ่งเกิดและหมดไป ลักษณะของอีกเสียงหนึ่งเกิดและก็หมดไป ๗ ใครจะยับยั้งอนันตรูปนิสสยปัจจัย สภาพธรรมซึ่งเกิดดับสืบต่อตามปกติ ตามเหตุตามปัจจัย

ลองอีกก็ได้ หลายเสียงใหม่ ทีละเสียง ๗ ยังไม่ถึงอรรถบัญญัติเพราะเหตุว่าเพียงเสียงปรากฏ รู้ใหม่ว่าเสียงอะไรบ้าง หลาย ๆ เสียงซึ่งปรากฏแล้ว ไม่จำเป็นต้องนึกถึงอรรถบัญญัติ แต่สามารถที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏและหมดสิ้นไป ดับสิ้นไปอย่างรวดเร็ว แต่ต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะทั้งของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่เพียงรู้ลักษณะของรูปธรรมอย่างเดียวหรือทางเดียว แต่จะเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แม้แต่เพียงโสตทวาร ๗ เดียวสิ่งที่ปรากฏก็เป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อยและสั้นมาก สิ่งที่ดับไปแล้วก็ดับไป แต่มีปัจจัยให้เสียงอื่นเกิดขึ้นปรากฏอีก ตามปกติตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่พยายามบังคับไม่ให้ได้ยินเสียง หรือไม่ใช่พยายามบังคับไม่ให้รู้หรือหรือความหมายของเสียงนั้น เพราะชีวิตจะดำรงอยู่ได้วันหนึ่ง ๆ ต้องมีสภาพธรรมที่รู้หรือหรือความหมายของสภาพปรมาัตถธรรมนั้นด้วย มิฉะนั้นจะไม่รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร ทำให้ไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้เลยถ้าเป็นในลักษณะนั้น

ถ. คำว่า รูป เสียง กลิ่น รส ต่างกันกับคำว่า ไต้อะ แก้อ้ออย่างไร

สุ. บัญญัติในสิ่งที่มีจริง กับบัญญัติในสิ่งที่ไม่จริง เสียงมีจริง ถ้าไม่ใช่คำว่า เสียง จะรู้ใหม่ว่าหมายถึงอะไร ไม่ใช่คำว่า กลิ่น แม้ว่ากลิ่นมีจริง แต่ไม่ใช่คำที่จะเรียกสิ่งนั้น ก็ย่อมไม่รู้ว่าหมายถึงสิ่งนั้น

เพราะฉะนั้น เพื่อให้รู้ว่าหมายถึงสิ่งใด จึงต้องใช้เสียงบัญญัติขึ้นเพื่อให้รู้ว่าหมายความว่าถึงสิ่งนั้น เป็นสัททบัญญัติ

ถ. พระอรหันต์เป็นของจริง หรือเป็นบัญญัติ

สุ. คำ เป็นสัททบัญญัติ แต่สภาพที่เป็นอรหันต์มีจริง เป็นปรมาตถ์

ถ. เวลาที่ได้ยินเสียง อย่างเช่น ได้ยินเสียงอาจารย์ จะเกิดพร้อมกันเลย คือ รู้ว่าเสียงอาจารย์ด้วย สภาพเสียงก็รู้ด้วย แยกไม่ออก

ส. ไม่พร้อมแน่ จะพร้อมกันไม่ได้เลย ขณะที่ไดยินเสียงเป็นขณะเดียว เป็นโสตวิญญูณ เป็นโสตทวารวิถีที่กำลังมีเสียงเป็นอารมณ์ จะพร้อมกันไม่ได้ ส่วน การที่จะเข้าใจในอรรถหรือความหมายของเสียงหรือของคำ ต้องเป็นทวารอื่น วิถีอื่น ไม่ใช่โสตทวารวิถี

ถ. ไม่ใช่สัญญาเกิดพร้อมกันเลยหรือ

ส. สัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง

ถ. ก็รู้พร้อมกัน

ส. สัญญาเจตสิกที่เกิดกับโสตทวารวิถีก็มีเสียงเป็นอารมณ์ ยังไม่ใช่มีการ นึกถึงอรรถหรือความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ. ขณะที่ไดยิน จะรู้พร้อมกันเลย

ส. ไม่พร้อมแน่ ถ้าสติปัฏฐานเกิดจะรู้ได้ว่า ไม่พร้อม

ถ. คนละขณะหรือ

ส. คนละวิถี คนละทวาร

ถ. คำว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย มีความสัมพันธ์กับวัฏฏะ ๓ อย่างไร ได้ฟัง มาว่า กิเลสวัฏฏะเป็นปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏฏะ กัมมวัฏฏะเป็นปัจจัยให้เกิดวิปากวัฏฏะ เกี่ยวข้องกันอย่างไร

ส. กิเลสวัฏฏะเป็นปัจจัยให้เกิดกัมมวัฏฏะ ได้แก่ กุศลกรรมเป็นปกตูปนิสสย- ปัจจัยให้เกิดกุศลกรรม ซึ่งเป็นกัมมวัฏฏะฝ่ายดี อกุศลกรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้ เกิดอกุศลกรรม ซึ่งเป็นกัมมวัฏฏะฝ่ายไม่ดี กุศลกรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิด อภัยกตธรรม คือ วิปากวัฏฏะ วิปากวัฏฏะก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ สุขเวทนาทางกายเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลหรืออกุศลก็ได้

บางท่านที่เพียบพร้อมด้วยความสุขก็พร้อมที่จะศึกษาธรรม เป็นปัจจัยให้ กุศลกรรมเกิดขึ้น บางท่านที่เพียบพร้อมด้วยความสุข เป็นปัจจัยให้อกุศลกรรมเกิดขึ้น ก็เพลิดเพลินไปในความสุข เพราะฉะนั้น อภัยกตธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมได้

บางท่านมีทุกข์กายวิญญูณ ความเจ็บปวด ป่วยไข้ ไม่สบาย แต่เป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ คือ เห็นว่าชีวิตจะหมดสิ้นลงเมื่อไรไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ ได้ยินในขณะนี้ดับไป โสทวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว จุติจิตเกิดก็ได้ เพราะชีวิตไม่มีนิमितคือเครื่องหมายที่จะรู้ได้ว่าจะดับสิ้นจากโลกนี้เมื่อไร เพราะฉะนั้น แม้ทุกข์กายวิญญูณที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ก็เป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้

ในพระไตรปิฎกจะยกเรื่องของทุกข์กายวิญญูณและสุขกายวิญญูณ สำหรับอภัยกถธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดอภัยกถธรรม หรือเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรมและอกุศลธรรม เพราะว่ากายเป็นสิ่งสำคัญซึ่งทุกท่านยึดถือและปรารถนาที่จะให้มีสุขมิฉะนั้นแล้วการทุจริตต่าง ๆ ก็ไม่มี ถ้าไม่มีความรักกายที่จะให้กายนี้มีสุข ซึ่งเมื่อไม่ได้ในทางสุจริตก็มีปัจจัยให้ทำทุจริตกรรมได้ เพราะสุขกายวิญญูณเป็นปกติปณิสสยปัจจัย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่จะทำให้เกิดทุจริตกรรมได้

ถ. ลักษณะปรมัตถธรรมที่อาจารย์บรรยาย ผมก็เชื่อว่าเป็นอย่างนั้น แต่เวลาที่ผมกำลังเจริญสติ ยังแยกไม่ได้ถึงขั้นนั้น จะใช้สติปัฏฐาน ๔ หรือเปล่า

สุ. ลักษณะของสติที่ปัญญาไม่รู้ชัด เพราะปัญญายังไม่ได้อบรมถึงขั้นที่จะรู้ในลักษณะของสติ ซึ่งสติที่เริ่มเกิดอาจจะเกิดในระยะที่เล็กน้อยมาก หลังจากนั้นอกุศลธรรม คือ อวิชชา วิจิกิจฉา ก็เกิดขึ้น ทำให้ไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นลักษณะของสติปัฏฐานหรือเปล่า จนกว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้นจึงรู้โดยที่ไม่สงสัยเลยว่า ในขณะที่กำลังพูด ในขณะที่กำลังประกอบกิจการงาน ในขณะที่กำลังนั่ง นอน ยืน เดิน ชีวิตประจำวันทุกขณะ ขณะใดที่สติเกิด คือ ขณะที่เราจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงลักษณะนั้น ตามปกติ ไม่ผิดปกติเลย

แต่นามธรรมก็มีมาก จิตประเภทต่าง ๆ เจตสิกประเภทต่าง ๆ รูปที่ปรากฏทางตาและการรู้สรรพบัญญัติของสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งเป็นปกติปณิสสยปัจจัย ทำให้เวลาที่มีการเห็นแล้ว จะต้องมีโนทวารวิถิจิตต่อ รู้สรรพบัญญัตินั้น ทำให้ไม่ประกำษ์ในสภาพธรรมที่เป็นแต่เพียงปรมัตถธรรมแต่ละอย่างซึ่งปรากฏแต่ละทาง

๑๑๒๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ – วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕

ปัญญาต้องอบรมเจริญจริง ๆ จนสามารถที่จะรู้ได้ว่า ขณะใดมีลักษณะของ
ปรมาัตถธรรมเป็นอารมณ์ และขณะใดเป็นอรรถ คือ การรู้เรื่อง รู้ความหมายของสิ่งที่
ปรากฏ จะมีการเห็นโดยที่ไม่รู้ว่าเป็นแก้วน้ำ ไม่รู้ว่าเป็นเตียงนอน ไม่รู้ว่าเป็นห้องน้ำ
ไม่รู้ว่าเป็นแก้วน้ำ ได้ไหม ก็ไม่ได้ ไม่มีทางที่จะเป็นคนที่อยู่ต่อไปได้เลย แต่สติปัญญา
สามารถจะรู้ตามความเป็นจริงได้ว่า ขณะใดมีปรมาัตถธรรมเป็นอารมณ์ ขณะใดเป็น
การรู้อรรถ คือ ความหมายของสิ่งที่ปรากฏของปรมาัตถธรรมนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สติเกิดก็รู้ ขณะใดที่หลงลืมสติก็รู้ จนกว่าจะไม่ใช่ตัวตน
เลยสักอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
ตามปกติ ตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวันจริง ๆ เพราะแม้แต่เพียงโสตทวาร
เดียว ถ้าขณะใดที่สติสัมปชัญญะเกิดยังรู้ได้ว่า ไม่ใช่เสียงเดียว เสียงหนึ่งเกิดขึ้น
และดับไป และมีเสียงอื่นเกิดขึ้นและดับไป ซึ่งถ้าหลงลืมสติจะผ่านไปโดยไม่ระลึก
รู้ลักษณะของเสียงแต่ละเสียงว่า เสียงหนึ่งเกิดปรากฏและดับ และเสียงอื่นจึงเกิด
ปรากฏและดับ

ทวารอื่นก็โดยนัยเดียวกัน ซึ่งจะต้องเกิดดับที่ละทวาร เสียงอะไร ก็เสียง นี่คือ
ลักษณะของผู้มีสติสัมปชัญญะ ไม่หลงลืมเวลาที่สภาพธรรมใดปรากฏ สติระลึก
รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น จึงปรากฏว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างสั้นมาก เกิดปรากฏ
และหมดไปโดยรวดเร็วจริง ๆ แต่ถ้าหลงลืมสติ คือ สติสัมปชัญญะไม่เกิด จะบอก
ไม่ได้เลยว่าที่เสียงแล้วที่ปรากฏทางโสตทวาร ที่ละเสียง ๆ และถ้าไม่รู้ในอรรถบัญญัติ
จะบอกกันได้อย่างไรว่า เมื่อสักครู่นี้เป็นเสียงเด็กเดินผ่านไป เสียงเดิน เสียงวิ่ง จะบอก
ได้ไหม แต่เพราะรู้อรรถบัญญัติ จึงรู้ว่าเสียงนั้นเป็นเสียงวิ่ง

จะเห็นได้ว่า แม้การที่จะรู้ว่าเป็นเสียงวิ้ง ก็คนละวิธีกับโสตทวารที่เพียงได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น จิตจะเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็วสักแค่ไหนกว่าจะรู้ว่าแต่ละเสียงนั้นคือเสียงอะไร ตามปกติตามความเป็นจริงให้ทราบว่ ขณะที่มีสติทางหูคืออย่างไร คือ เสียงใดปรากฏก็รู้ลักษณะของเสียงนั้น

ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยเดียวกัน

ถ้าจะคิดทบทวนว่า ปกตูปนิสสยปัจจัยคืออะไร ปกตูปนิสสยปัจจัย ก็คือทุกอย่างที่เป็นที่อาศัยที่มีกำลังเป็นปกติ เป็นปัจจัยให้เกิดนามธรรม คือ จิตและเจตสิกในชีวิตประจำวัน ทุกภพทุกชาติ แม้ในชาติก่อนๆ และในชาติปัจจุบัน และในชาติอนาคตต่อไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันของแต่ละคนไม่เหมือนกันเลย

ที่ชีวิตของแต่ละคนต่างกันไปตามเหตุการณ์แต่ละอย่างในแต่ละวันนั้น ไม่ว่าจะ เป็นในครั้งอดีตเนิ่นนานมาแล้วก็ไม่เหมือนกัน ก็ต่างกันอย่างนี้ เช่น อดีตประวัติของ พระเถระ พระเถรี พระอรหันต์ทั้งหลาย หรือแม้แต่อุบาสกอุบาสิกาที่มีชีวิตปรากฏใน พระไตรปิฎก หรือนอกพระไตรปิฎก คือ ที่ไม่ได้แสดงไม่ได้กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก แม้ในสมัยก่อนนั้นอีก คือ ในสมัยของชาดก เรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต ในพระชาติต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง หรือแม้ในชาติปัจจุบันที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ แม้ว่า เหตุการณ์จะผ่านมาจากกระทั่งถึงในสมัยปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ยังคงต่างกันไป ตามปัจจัยของแต่ละคนที่สะสมมา และเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้นในชีวิตประจำวัน

ขอให้คิดดูในวันหนึ่ง ๆ ก็ได้ ขณะอยู่ที่บ้าน ที่บ้านก็มีหลายคน ไม่ใช่มีคนเดียว อยู่ในบ้านเดียวกันแท้ ๆ จิตใจของแต่ละคนในขณะนั้นเหมือนกันหรือเปล่า ที่อยู่ก็ไม่เหมือนกัน บางคนขณะนั้นอาจจะอยู่ในครัว อีกคนหนึ่งกำลังอ่านหนังสือ อีกคนหนึ่ง อาจจะทำสวน เพราะฉะนั้น แม้แต่ในสถานที่เดียวกันใกล้ชิดกัน เหตุการณ์ของแต่ละคนซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตก็ต่างกัน และจิตใจซึ่งกำลังคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ของแต่ละคนก็ยิ่ง ต่างกันไปตามความวิจิตรของทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นปัจจัยที่มีกำลัง ที่ทำให้นามธรรม คือจิตและเจตสิกเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

เรียกว่าเป็นชีวิตปกติ ประจำวันธรรมดาจริง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อม เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่มีกำลังตามปกติของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่จะทำให้ นามธรรมคือจิตและเจตสิกเกิดขึ้นเป็นไปในแต่ละขณะ ไม่ว่าจะเกิดเป็นวิบากจิต จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะกรรมนั้น ๆ มีกำลัง จึงทำให้วิบากจิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย และเมื่อวิบากจิตเกิดขึ้นเห็น สิ่งต่าง ๆ หรือว่าได้ยินเสียงต่าง ๆ แล้ว แม้กุศลหรืออกุศล ไม่ว่าจะเกิดเป็นโลกมูลจิต หรือโทสมูลจิตก็ตามที่เกิดขึ้น ก็เกิดเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย โลกเจตสิกประเภทนั้น ๆ โทสเจตสิกประเภทนั้น ๆ หรือกุศลสัทธาประเภทนั้น ๆ กุศลกรรมที่เป็นทานบารมี เป็นศีลบารมีประเภทนั้น ๆ เคยสะสมมาเป็นปกติ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เมื่อมีกำลังก็ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นเป็นไป

ถ้าท่านผู้ฟังจะพิจารณาชีวิตในวันหนึ่ง ๆ เมื่อได้เข้าใจเรื่องของปกตูปนิสสย- ปัจจัยแล้ว จะเห็นความสำคัญของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ เพราะแม้ว่า รูปจะสำคัญโดยเป็นปัจจัยต่าง ๆ ในภูมิที่มีขันธ ๕ ถ้าไม่มีรูปเป็นปัจจัยนามธรรมก็เกิด ไม่ได้ แต่ที่รูปจะสำคัญได้นั้นก็เพราะมีนามธรรมที่รู้นั้น ถ้าไม่มีนามธรรมเลย รูปจะเป็นอย่างไรก็ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเดือดร้อน ถ้าในทะเลมีพายุ แต่ไม่มีใครอยู่กลางทะเล นั้น ไม่มีการรู้ความปั่นป่วนของพายุกลางทะเล ก็ไม่ต้องมีทุกข์อะไร

หรือแม้แต่ร่างกายของท่านที่ต้องบริโภคอาหารเพื่อดำรงชีวิตอยู่ แต่ ความสำคัญอยู่ในขณะไหน ก็ในขณะที่สุขหรือทุกข์ปรากฏทางกาย ลองพิจารณาดู ถ้าไม่หิวและชีวิตสามารถจะดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องรับประทานอาหาร อาหารซึ่งเป็นรูป จะมีความจำเป็นอะไรไหมถ้าไม่หิวและร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้อง รับประทานอาหาร อาหารก็ไม่มีมีความสำคัญอะไรเลย แต่ที่อาหารสำคัญเพราะว่า อาหารประกอบด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คือ มหาภูตรูป ๔ และ ประกอบด้วย สี กลิ่น รส โอชา

โอชาเป็นอาหารรูป คือ เป็นรูปซึ่งจะทำให้รูปอื่นเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ความสำคัญของอาหารที่รับประทานหรือที่บริโภคประจำวันนี้ เฉพาะโอชารูปเท่านั้นเป็นอาหารรูป แต่ว่าอย่างอื่น คือ สีส กลิ่น รส ก็เป็นรูปที่ปรากฏทางตา ทางจมูก ทางลิ้น และแม้ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็เป็นส่วนสำคัญเพราะเป็นส่วนที่บำบัดความหิว เมื่อกำลังบริโภคอยู่ก็เป็นอาหารใหม่ เมื่อย่อยหมดแล้วก็ยังเป็นอาหารเก่า แสดงให้เห็นว่า ไม่สามารถบริโภคเพียงรูปซึ่งเป็นอาหาร คือ โอชา แต่ต้องบริโภคทั้งหมด คือ ทั้งธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สีส กลิ่น รส และโอชาซึ่งรวมอยู่ด้วยกันในที่นั้น

ขณะที่บริโภคอาหาร รสกระทบลิ้น มีการลิ้มรส ขณะนั้นเป็นจิตที่ลิ้มรสทางทวารหนึ่ง คือ ทางชีวาทวาร และเมื่อบริโภคอิ่มแล้วความหิวหายไประดับก็ต้องหยุดบริโภค บริโภคต่อไปไม่ได้ และในขณะต่อไปใครจะสนใจหรือไม่สนใจว่ารูปจะถูกละเลยไปเป็นประโยชน์แก่ร่างกายอย่างไรบ้าง แต่ก็หมดเรื่องที่จะต้องเดือดร้อน เพราะความเดือดร้อนมีอยู่ในขณะที่กายเป็นทุกข์เพราะความหิวเท่านั้น

เมื่อบริโภคอาหารแล้ว ความหิวหมดไป มีใครติดตามไปคิดถึงความสำคัญของรูปบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ หรือว่าเมื่ออิ่มแล้วก็ไม่ต้องคิดถึง ไม่ว่าจะเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือว่ากำลังเป็นอาหารใหม่ซึ่งกำลังย่อย หรือว่าเป็นอาหารเก่า

เพราะฉะนั้น ความสำคัญของรูปที่มีได้ เพราะว่ารูปเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสุขหรือทุกข์ทางกาย ถ้าไม่มีนามธรรมซึ่งรู้อารมณ์หรือรู้รูปจะไม่เดือดร้อน ใครจะผ่าตัดหัวใจออกไป แต่ไม่รู้รู้สึก เดือดร้อนไหม หัวใจซึ่งคิดว่าสำคัญมาก ถ้าเพียงนามธรรมไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ หรือไม่รู้ลักษณะของรูป ไม่เดือดร้อนเพราะกาย ก็ไม่เดือดร้อนอะไร ใครจะผ่าตัดหัวใจออกไปอย่างไรก็ไม่เป็นอะไรทั้งนั้น ถ้าขณะนั้นนามธรรมไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ทางกาย

การศึกษาทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ วิชาการต่าง ๆ ซึ่งทุกท่านคิดว่ามีความสำคัญมากก็ควรที่จะได้รู้ความจริงว่า เป็นเพียงการรู้เรื่อง รู้สรรพบัญญัติของรูปต่าง ๆ แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏจริง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ไม่สามารถที่จะทำให้

รู้ลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริงได้ ในขณะที่เพียงรู้อรรถบัญญัติ คือ รู้เรื่องของรูป วิชาการทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือว่า วิทยาศาสตร์สาขาใด ๆ เป็นเพียงการรู้อรรถบัญญัติของรูป แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะของ รูปตามความเป็นจริง

ในพระไตรปิฎกก็มีเรื่องปอด หัวใจ ตับ ม้าม เลือด แต่ว่าลักษณะที่แท้จริง คือ รูปที่ปรากฏแต่ละทาง รูปที่ปรากฏทางตาก็เป็นสิ่งที่สามารถจะปรากฏเป็น สีอันวิณะต่าง ๆ ได้ ปรากฏทางหูก็เป็นเสียงต่าง ๆ ปรากฏทางจมูกก็เป็นกลิ่น ปรากฏทางลิ้นก็เป็นรส ปรากฏทางกายก็เป็นเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว

ใครรู้การเต้นของหัวใจ ถ้าขณะนั้นนึกถึงเรื่องการสูบฉีดโลหิตของหัวใจ หรือว่า การเต้นของชีพจร ในขณะนั้นก็เป็นผู้รู้เรื่องอรรถบัญญัติของรูป แต่ว่าขณะใดที่ผู้ใด รู้ลักษณะที่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวของรูปที่ปรากฏที่กาย ในขณะนั้นผู้นั้นเป็น ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ว่า สภาพลักษณะแท้จริงของรูปปรากฏที่กายก็มีเพียง ลักษณะที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ซึ่งอรรถบัญญัติก็อาจจะเป็นส่วน ต่าง ๆ ของร่างกายได้ เป็นสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏ เป็นอาหาร หรือว่าวัตถุสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่ลักษณะของรูปทุกรูปที่จะปรากฏที่กาย คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้น รูปทั้งหมด เวลาที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย พระผู้มีพระภาคทรง แสดงเรื่องของร่างกายว่า เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้รูปนั้นเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ทางกาย ซึ่งทุกท่านจะเห็นได้ว่า เป็นส่วนที่สำคัญจริง ๆ แต่ถ้า เป็นอรรถบัญญัติแล้ว ก็คิดถึงอาหารต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ หรือเสนาสณะต่าง ๆ เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัย

ข้อสำคัญที่ควรเข้าใจเกี่ยวกับปกตูปนิสสยปัจจัย คือ

ประการที่ ๑ ทุกอย่าง คือ จิต เจตสิก รูป แม้บัญญัติ คือ อรรถบัญญัติ เป็นต้น เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัย แก่รูป

การเป็นปัจจัยนี้ ไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรม หรืออกุศลธรรมก็ตามที่เกิดขึ้นเป็น โภภะมูลจิต โทสมูลจิตประเภทต่าง ๆ นั้น ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย ได้แก่ จิตและ เจตสิกที่เคยเกิดแล้วในอดีตเป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่อย่าลืมว่า จิตและเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปในปัจจุบัน คือ ในชาตินี้ ก็ไม่ได้สูญ หายไปไหน ยังคงสะสมสืบต่อเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นปัจจัยที่มีกำลัง เป็นปกติ ที่จะทำให้จิตและเจตสิกประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นอีกในอนาคตนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ชาตินี้ส่วนใหญ่อุปนิสัยที่มีกำลังเป็นอย่างไร ก็จะสืบต่อติดตาม สะสมไปเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยทำให้เกิดสภาพธรรมที่มีกำลังเป็นปกติที่จะเกิดต่อไปใน อนาคตอย่างนั้น ๆ

แม้ในปัจจุบันชาตินี้เอง ท่านผู้ฟังสะสมอุปนิสัยใหม่ ๆ บ้างไหม ชีวิตส่วนตัว ประจำวันของแต่ละคนซึ่งแต่ละคนย่อมทราบ ซึ่งก่อนนี้เคยเป็นอย่างไร แต่ภายหลัง หรือว่าในวัยหลังก็เริ่มสั่งสมอุปนิสัยปัจจัยใหม่ได้

การศึกษาทั้งหมดตั้งแต่เด็กจนโต ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้จิตและ เจตสิกหลัง ๆ เกิดขึ้น ท่านศึกษาวิชาการเรื่องอะไร ความคิดของท่านในขณะนั้นก็จะ เกิดขึ้นน้อมไปสู่เรื่องนั้น ๆ ที่เคยศึกษา ไม่ว่าท่านจะศึกษาวิชาการทหาร หรือว่า การแพทย์ การค้าธุรกิจต่าง ๆ แต่ละคนก็มีอุปนิสสยปัจจัย คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย ที่ได้เคยเกิดแล้ว ที่ได้เคยศึกษาแล้วนั่นเอง เป็นปัจจัยทำให้ในขณะนี้เกิดคิดในเรื่อง นั้น ๆ ขึ้น

หรือในทางธรรมะ ท่านที่ไม่เคยสวดมนต์เลย ก็เริ่มท่อง เริ่มสวด จนในที่สุดก็ คล่องหรือชำนาญ นั่นก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย อาศัยการสะสมในปัจจุบันชาตินี้ ที่ละเล็กทีละน้อย จนในที่สุดก็เป็นความชำนาญ เป็นปัจจัยที่มีกำลังเป็นปกติที่จะทำ ให้จิตและเจตสิกเกิดขึ้นได้

ปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นเรื่องที่ไม่ยาก เพราะว่าเป็นชีวิตประจำวัน

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งของปกตูปนิสสยปัจจัย คือ

ประการที่ ๒ ความต่างกันของเหตุปัจจัยและปกตูปนิสสยปัจจัย

สำหรับเหตุปัจจัยต้องเป็นสหชาติปัจจัยด้วย คือ ปัจจัยและปัจจัยุบันต้องเกิดร่วมกัน พร้อมกัน เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตเกิดขึ้นขณะนี้ ประกอบด้วยเหตุอะไร ประกอบด้วยอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ คือ เป็นมหากุศลที่ประกอบด้วยปัญญา หรือว่าเป็นอกุศลประเภทโลภมูลจิต ก็ไม่มีทางจะรู้ได้เลย รู้แต่ชื่อเท่านั้น ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิดจะไม่รู้จักตัวจริง คือ สภาพธรรมซึ่งมีลักษณะนั้น ๆ ว่า สภาพธรรมที่เป็นโลภะมีลักษณะอย่างหนึ่ง สภาพธรรมที่เป็นอโลภะตรงกันข้าม มีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง หรือสภาพที่เป็นโทสะมีลักษณะอย่างหนึ่ง สภาพธรรมที่เป็นอโทสะ มีลักษณะที่ตรงกันข้าม เป็นอีกลักษณะหนึ่ง

๑๑๒๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕

สำหรับจิต ที่จะเป็นโลภมูลจิต โทสมูลจิต หรือมหากุศลจิตก็ตาม ก็เพราะเจตสิกที่เป็นเหตุ นั้น ๆ เกิดร่วมด้วย เช่น เมื่อจิตประกอบด้วยโลภเจตสิก ซึ่งโลภเจตสิกเป็นเหตุปัจจัย เกิดพร้อมกับจิตใด จิตนั้นจะเป็นสภาพธรรมอื่นไม่ได้ นอกจากเป็นไปตามกำลังของโลภะ คือ เป็นสภาพธรรมที่พอใจและติดในอารมณ์นั้น และเหตุปัจจัย คือ โลภเจตสิกนั้น ต้องดับพร้อมกับจิตนั้นด้วย

แต่สำหรับปกตูปนิสสยปัจจัยไม่เป็นเช่นนั้น เพราะว่าปกตูปนิสสยปัจจัยจะไม่เกิดร่วมกับปัจจัยอุปัน ไม่ใช่สหชาติปัจจัย ถ้าไม่กล่าวถึงตัวอย่างก็อาจจะไม่เข้าใจ ลองคิดดู ตามธรรมดา ทุกท่านเห็นสิ่งเดียวกัน แต่เพราะอะไรคนหนึ่งเกิดโลภมูลจิต อีกคนหนึ่งเกิดโทสมูลจิต ต่างกันได้ ขณะนั้นจิตนั้นประกอบด้วยเหตุปัจจัยต่างกัน คนหนึ่งประกอบด้วยโลภเจตสิกเป็นโลภมูลจิต ส่วนอีกคนหนึ่งประกอบด้วยโทสเจตสิกเป็นโทสมูลจิต แม้ว่าจะเห็นสิ่งเดียวกัน แต่เพราะอะไร ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย คือ การสังสมของคนที่เกิดโลภมูลจิต เคยชอบ เคยพอใจ เคยยินดีในอารมณ์นั้น แต่อีกคนหนึ่งไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่ติดในอารมณ์นั้น

บางคนชอบร้อน บางคนชอบหนาว อยู่ในห้องเดียวกันก็ลำบากแล้ว คนหนึ่งจะเปิดหน้าต่าง อีกคนหนึ่งจะปิดหน้าต่าง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น แต่สภาพของจิตในขณะนั้น ถ้าสติสัมปชัญญะระลึกจะรู้ว่า เป็นโลภมูลจิตหรือเป็นโทสมูลจิต แต่ที่จิตในขณะนั้นจะเป็นโลภมูลจิตหรือโทสมูลจิต เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะฉะนั้น จิตประกอบด้วยเหตุปัจจัย คือ ถ้าประกอบด้วยโลภะเป็นเหตุก็เป็นโลภมูลจิต ถ้าประกอบด้วยโทสเป็นเหตุก็เป็นโทสมูลจิต แต่ที่จิตในขณะนั้นจะเป็นโลภมูลจิตหรือโทสมูลจิต เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย

จะเห็นความต่างกันของเหตุปัจจัยและปฏิกุณนิสสยปัจจัยว่า สำหรับเหตุปัจจัยต้องเป็นสหชาติปัจจัยด้วย คือ ปัจจัยและปัจจัยุบันต้องเกิดร่วมกันและดับพร้อมกัน ส่วนปฏิกุณนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่สะสมปรุงแต่งจนมีกำลังให้เหตุปัจจัยนั้น ๆ เกิดกับจิตในขณะนั้น ๆ

แม้แต่การตื่นนอน สังเกตได้หรือเปล่าว่า เพราะปฏิกุณนิสสยปัจจัย ท่านที่ตื่นเป็นเวลาเสมอ ๆ บางท่านอาจจะตื่นตี ๕ หรือบางท่านอาจจะตื่น ๖ โมงเช้าเป็นประจำ ก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นปฏิกุณนิสสยปัจจัย การที่เคยตื่นบ่อยขึ้น ๆ จนกระทั่งมีกำลังเป็นปกติ ก็ทำให้สามารถตื่นขึ้นตามเวลา เพราะการเกิดขึ้นบ่อย ๆ นั้นเองเป็นปัจจัยที่มีกำลัง

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งของปฏิกุณนิสสยปัจจัย คือ โลกุตตรธรรมไม่เป็นปฏิกุณนิสสยปัจจัยแก่อกุศล

ปฏิกุณนิสสยปัจจัยเป็นปัจจัยที่กว้างขวางมาก ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลก็ได้ ให้เกิดอกุศลก็ได้ ให้เกิดอภัยกตธรรมก็ได้

สำหรับอกุศลเป็นปฏิกุณนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล ต้องหมายเฉพาะโลกียอกุศลเท่านั้น โลกุตตรธรรม คือ โลกุตตรกุศล หรือโลกุตตรวิบาก ไม่เป็นปฏิกุณนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลธรรม แต่โลกุตตรธรรมเป็นปฏิกุณนิสสยปัจจัยแก่กุศลทั้งหมด

การอบรมเจริญกุศลทุกประการเพื่อให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม คือ การที่มรรคจิตเกิดขึ้นดับกิเลสเป็นสมุจเฉทตามลำดับขั้นของมรรคจิต จะต้องอาศัยการอบรมการเจริญภาวนา การสั่งสมกุศลทั้งหลาย และระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง จนกระทั่งโสตปาตติมรรคจิตเกิด ไม่ใช่เป็นเวลานาน้อย ๆ เลย และเมื่อโสตปาตติมรรคจิตซึ่งสามารถดับกิเลสได้ดับไปแล้ว โสตปาตติผลจิตก็เกิด

โลกุตตรธรรม คือ โสตปาตติมรรคจิตก็ดี โสตปาตติผลจิตก็ดี ไม่เป็นปัจจัยให้อกุศลจิตเกิดเลย แต่จะเป็นปัจจัยให้กุศลทั้งหลายเกิดได้ ไม่ว่าจะเป็นทาน หรือเป็นศีล หรือเป็นความสงบของจิต หรือเป็นกุศลขั้นต่อ ๆ ไป

เพราะฉะนั้น ในข้อที่ว่า กุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศลนั้น หมายถึงเฉพาะ โลกียกุศลเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงโลกุตตรกุศล

อรรถกถา ปัญจปกรณ์ ปฏฐานปกรณ์ วรรณนาแห่งปัญหาวาระวิงค์
มีข้อความว่า

ส่วนโลกุตตรกุศลเป็นธรรมระดับ ประณีต สูงสุด กำจัดอกุศลได้เด็ดขาด ฉะนั้น จึงไม่เป็นอุปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล เหมือนพระจันทร์ไม่เป็นอุปนิสสยปัจจัยแห่ง ความมืด

เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด สำหรับโลกุตตรธรรมไม่เป็นปัจจัยแก่อกุศล แต่ โลกียกุศลยังเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยของอกุศลได้

ถ. โลกียกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลจิตอย่างไร ขอให้ยกตัวอย่าง

ส. ทำกุศลแล้วเกิดโลภะ ความปรารถนาในผลของกุศลก็ได้ เช่น บางท่าน ปรารถนาผลที่เป็นมนุษย์สมบัติ หรือสวรรค์สมบัติ เป็นเหตุให้เกิดความยินดีพอใจใน ผลของกุศลได้ หรือบางคนทำกุศลแล้วเกิดความสำคัญตน มีมานะว่า ได้กระทำกุศล ที่ประณีต หรือที่คนอื่นไม่สามารถจะกระทำได้

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ถ้าสงสัยว่า ทำไมจึงเกิดอกุศลอย่างนี้ ๆ ซึ่งไม่น่าจะ เกิดเลย แต่ถ้าเข้าใจเรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัยจะหมดสงสัย เป็นธรรมดาและเป็น ปกติที่จะต้องเกิด เพราะว่าเคยกระทำอกุศลนั้น ๆ จนกระทั่งมีกำลัง เป็นปัจจัยทำให้ออกุศลประเภทนั้น ๆ เกิดอีกได้

ถ. พระโสดาบันท่านได้โลกุตตระแล้ว ทำไมท่านจึงกลับมาครองเรือนอีก มรรคจิตเกิดแล้ว เห็นถูกแล้ว ทำไมต้องมาครองเรือนอีก

ส. พระโสดาบันไม่ได้ละความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ พระโสดาบันดับความเห็นผิดที่ยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย แต่ยังมีปัจจัยของโลภะ โทสะ โมหะเหลืออยู่ ยังมีความ ยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

ถ. พระภิกษุหรือนักบวชทั้งหลาย ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเลย ท่านก็ยังบวชได้ตลอดชีวิต เหตุปัจจัยผิดกันอย่างไร

ส. ปกตูปนิสสยปัจจัย แต่ละบุคคลจะมีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน คนในโลกนี้จะให้มีอุปนิสัยเหมือนกันทั้งหมด เป็นไปไม่ได้ เหตุการณ์ประจำวันของแต่ละชีวิตของแต่ละคนจะให้เหมือนกันก็เป็นไปไม่ได้ แม้แต่ในบ้านเดียวกัน ในครอบครัวเดียวกัน บางคนอยู่ที่โน้น บางคนอยู่ที่นี้ ทำกิจการงานต่าง ๆ กัน คตินึกต่าง ๆ กัน ตามการสะสม ซึ่งการสะสมในปัจจุบันชาตินี้ จะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยทำให้เกิดนามธรรม คือ จิตและเจตสิกประเภทนั้น ๆ อีกในอนาคต

ถ. ขอให้ยกตัวอย่าง อภัยาทธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่กุศล และอภัยาทธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่อกุศล

ส. รูปไม่ใช่จิตและเจตสิก รูปไม่ใช่กุศลหรืออกุศล เพราะฉะนั้น รูปก็เป็นปัจจัยให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดได้

ถ. ถ้าจิตที่ไม่เป็นกุศลและอกุศล

ส. วิบากจิตก็เหมือนกัน อย่างเช่น ความสุขทางกาย เวลาสุขทางกายเกิดขึ้น ก็ติดพอใจที่จะให้สุขทางกายนั้น ๆ เกิดขึ้นอีก เวลาทุกข์ทางกายเกิด ก็ไม่ปรารถนาให้ทุกข์ทางกายนั้นเกิดอีก มีการเฝ้าวยารักษาโดยวิธีการต่าง ๆ ท่านที่ชอบพดลม ท่านจะเปิดพดลมใหม่ เวลาเปิดพดลมแล้วเย็นดี ก็เป็นปัจจัยให้สุขเวทนาทางกายเกิดเย็นดีอีก หรือว่าจะไม่เปิดพดลม

เพราะฉะนั้น ความสุขทางกายก็เป็นอภัยาทธรรม เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้ความสุขทางกายเกิดอีกได้ เพราะอาศัยความยินดีพอใจในความสุขทางกายอย่างนั้น

รสต่าง ๆ เคยรับประทานแล้วอร่อยดี จะรับประทานอาหารรสนั้นอีกไหม

ถ. อาหารที่เคยกินแล้วรู้สึกอร่อย ต่อมาก็รู้สึกอยากจะไปกินอีก จึงไปอีกจะเป็นกุศลจิตหรือเปล่า

ส. ไม่เป็นกุศลจิต อยาก จะเป็นกุศลจิตไม่ได้

ถ. พระอริยบุคคลเห็นเป็นรูป เป็นนาม ไม่เห็นเป็นสัตว์ บุคคล เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีเมตตากุณา

ส. พระอริยบุคคลรู้ปรมาตถธรรมตามความเป็นจริง และรู้อรรถบัญญัติของปรมาตถธรรมนั้นด้วย การเห็นตามความเป็นจริงของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล คือ รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น หาความเป็นสัตว์บุคคล ตัวตนในสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ได้เลย

หลังจากที่วิจิตรทางตาดับหมดแล้ว ภาวังคจิตเกิดดับแล้ว ทางมโนทวารวิถิตริกนี้มาถึงรูปร่างสังขฐาน รู้อรรถบัญญัติของสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น พระโสดาบันบุคคล เช่น พระอริยสาวกในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็เห็นพระผู้มีพระภาคตามความเป็นจริง เห็นท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะตามปกติตามความเป็นจริง แต่รู้ว่าขณะใดเป็นปรมาตถธรรม ขณะใดเป็นจิตที่รู้ อรรถบัญญัติของปรมาตถธรรมนั้น ๆ

ถ. อริยบุคคลก็เห็นแต่รูปกับนาม

ส. ไม่สงสัยในลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏแต่ละทาง และรู้ด้วยว่า ขณะที่นึกถึงรูปร่างสังขฐานของสิ่งที่ปรากฏ ย่อมรู้อรรถบัญญัติ คือ รูปร่างสังขฐานของสิ่งที่ปรากฏด้วย

ถ. เมตตา กรุณา ก็เห็นตามบัญญัติ

ส. รู้อรรถบัญญัติ รู้ว่าใครชื่ออะไรตามความเป็นจริง แต่ก็รู้ว่าไม่เที่ยง รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาที่เป็นรูปร่างสังขฐานเป็นเพียงนิमितเครื่องหมายของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมเท่านั้น ถ้าไม่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม รูปร่างสังขฐานของสิ่งต่าง ๆ ย่อมมีไม่ได้ แต่เพราะมีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อปรากฏทางตา สีสันวัณณะที่เกิดกับธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมนั้นเองประชุมรวมกันทำให้ปรากฏเป็นรูปร่างสังขฐาน เป็นนิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม

ทำไมท่านผู้ฟังไม่จับอากาศ แต่จับปากกา จับดินสอ จับสมุด เพราะรู้ในนิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม โดยสังขฐานที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลรู้ตามความเป็นจริงว่า ทางตาเป็นแต่เพียง
นิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม

ถ. พระอริยบุคคลเห็นคน เห็นสัตว์ มีความเมตตากรุณา เมื่อมีเมตตา
กรุณา ก็หมายความว่า ยังเห็นเขาเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นหญิง เป็นชาย

ส. ทางตาเห็นอะไร ต้องทราบก่อน ที่พระอริยเจ้าท่านเห็น ทางตาเห็น
สิ่งที่ปรากฏ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคลเห็นสัตว์ ก็เข้าใจว่าเป็นสัตว์

ถ. เห็นคนถูกต้องก็รู้สึกสงสาร ถ้าเห็นคนที่ถูกต้องเป็นรูป เป็นนาม ก็ไม่สงสาร

ส. รูปนามซึ่งกำลังเจ็บปวด รูปนามซึ่งกำลังเป็นทุกข์ ตามเหตุตามปัจจัย

ถ. ไม่เข้าใจที่ว่า อรหัตตมรรคจิตเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่กุศล

ส. ต้องเว้นอีก พอถึงอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตไม่เป็นปัจจัยแก่กุศล
แต่เป็นปัจจัยแก่อัปยากตะ

การศึกษาธรรมโดยละเอียดจริง ๆ ต้องศึกษาให้ละเอียดกว่านี้ แต่โดยพื้นฐาน
ควรที่จะได้ทราบว่า โลกุตตรธรรมไม่เป็นปัจจัยแก่กุศล แต่พอถึงอรหัตตมรรคจิต
ต้องเปลี่ยนเป็นหมวดกุศลเป็นปัจจัยแก่อัปยากตะ เพราะสำหรับอรหัตตมรรคจิต
จะไม่เป็นปัจจัยแก่กุศลอีกต่อไป เพราะว่าเป็นพระอรหันต์แล้ว กุศลจิตและอกุศลจิต
ไม่มี มีแต่กิริยาจิตซึ่งเป็นอัปยากตะ และวิบากจิต

ถ. ขณะที่สติเกิด พิจารณารูปหรือนาม ผมฟังจากเทพ อาจารย์กล่าวว่า
ขณะใดรูปเป็นอารมณ์ของจิต ขณะนั้นนามจะไม่มีโอกาสเป็นอารมณ์ของจิต หรือ
ขณะใดนามเป็นอารมณ์ของจิต ขณะนั้นรูปก็ไม่มีโอกาสจะเป็นอารมณ์ได้

ซึ่งขณะที่สติเกิดผมยอมรับว่า ผมยังไม่ทราบว่า เป็นรูปหรือเป็นนาม แต่จะว่า
ไม่ทราบก็ไม่เชิง จะว่ารูปก็ใช่ จะว่านามก็ใช่ แท้จริงแล้วอะไรจะเป็นอารมณ์ของจิต
ขณะที่สติเกิดขึ้น

ส. รวดเร็วมาก เพราะทั้งนามธรรมและรูปธรรมเกิดดับอยู่เรื่อย ๆ
เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการสังเกต การพิจารณา การน้อมศึกษา เพื่อที่จะรู้ลักษณะ

ของสิ่งที่ปรากฏจนกว่าจะเป็นความรู้ชัด เพราะในขณะนี้ทั้งนามธรรมและรูปธรรม กำลังเห็นตามธรรมดา ตามปกติ สิ่งที่ปรากฏทางตามีแน่นอน

เพราะฉะนั้น จึงมีสภาพเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา คือ นามธรรมที่รู้ กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์ ต้องมี แต่การที่จะเข้าใจลักษณะของธาตุรู้ อากาโร หรือ นามธรรม เป็นสิ่งที่ไม่ง่าย เพราะไม่มีรูปร่าง ไม่มีอาการที่จะปรากฏเหมือนรูปได้ เพราะเสียงก็มีลักษณะที่ปรากฏทางหู คือ เป็นลักษณะที่ดัง กลิ่นก็มีลักษณะที่ปรากฏทางจมูก รสก็มีลักษณะที่ปรากฏทางลิ้น เย็นร้อน อ่อนแข็ง ตึงไหว ก็ยังมีลักษณะปรากฏเมื่อกระทบกาย

แต่นามธาตุ หรือนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้ หรือเป็นสภาพรู้ จะไม่มีการปรากฏเหมือนรูปหนึ่งรูปใดที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเลย จึงเป็นการยากที่จะน้อมรู้ว่า ธาตุรู้ อากาโร ที่จะปรากฏ ที่จะรู้ได้นั้น ไม่ใช่อาการปรากฏเหมือนอย่างรูปธรรม แต่ว่าลักษณะรู้หรือธาตุรู้นั้นมีแน่นอน มีจริง ๆ และเป็นธาตุรู้หรืออาการรู้ซึ่งกำลังรู้รูปหนึ่งรูปใดทางหนึ่งทางใดใน ๕ ทาง มิฉะนั้นแล้ว รูปหนึ่งรูปใดใน ๕ ทางนั้นก็ปรากฏไม่ได้เลย เช่น เสียง ขณะใดที่ปรากฏ ขณะนั้น ต้องมีนามธรรมซึ่งเป็นอาการรู้หรือธาตุรู้ ซึ่งกำลังรู้เสียง

ด้วยเหตุนี้การที่จะพิสูจน์ว่า ปัญญาอบรมเจริญที่จะรู้ลักษณะของนามธรรม หรือสภาพรู้มากน้อยแค่ไหนแล้ว คือ ขณะใดก็ตามที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือการคิดนึกแต่ละครั้ง เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ถ้าสังเกต สำเนียงที่จะรู้ลักษณะของธาตุรู้ ไม่ว่าจะเห็น ก็เป็นธาตุรู้ แต่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าจะได้ยิน ก็เป็นธาตุรู้หรืออาการรู้ ซึ่งเป็นสภาพรู้เสียง

ธาตุรู้ อากาโร และเป็นเพียงสภาพรู้หรือธาตุรู้ เหมือนกันหมดทุกทวาร แต่สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายนั้น ต่างกัน ซึ่งผู้ที่รู้จริง ไม่ว่าจะรู้ทางตา ก็รู้ในอาการของนามธรรมได้ ไม่ว่าจะได้ยินเสียงทางหู ก็รู้ในลักษณะอาการของธาตุรู้ซึ่งรู้เสียงได้ ไม่ว่าจะกำลังคิดนึก ก็รู้ในลักษณะอาการของธาตุรู้ซึ่งกำลังรู้เรื่องที่กำลังคิดได้

เพราะฉะนั้น การตรวจสอบว่า ผู้นั้นมีการพิจารณารู้ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้จริง ๆ หรือยัง คือ ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัส และในขณะที่คิดนึก เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ถ้าในชีวิตประจำวันสามารถรู้ได้ ก็แสดงว่า ผู้นั้นอบรมเจริญปัญญาถูกต้อง เป็นสัมมามรรคปฏิบัติจริง ๆ จึงสามารถที่จะรู้ได้ แต่ถ้ายังไม่สามารถรู้ได้ ก็ต้องพิจารณาอบรม รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติจริง ๆ

ข้อสำคัญที่สุด คือ ตามปกติ แล้วแต่สติจะระลึกได้ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่สามารถจะบังคับสติให้ระลึกเฉพาะนามหนึ่งนามใด หรือรูปหนึ่งรูปใดได้

๑๑๒๔

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕

ส. ตื่นก็โง่ วิถีจิตเกิด เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย หลับก็โง่ ภาวังจิตเกิด ก็เพราะปกตูปนิสสยปัจจัยเหมือนกัน

ถ. ปรมัตถสัจจะกับอรรถบัญญัติ คำพูดกับเสียงเกิดพร้อมกัน จะตัดสินกัน ด้วยก็ขณะ เสียงกับสมมติบัญญัติที่เราพูดกันเกิดพร้อมกัน อย่างเช่น คำว่า ทำ ก็ เกิดพร้อมกับเสียง ทำดี มีทั้งปรมัตถ์และสมมติบัญญัติ เหมือนกันอย่างนี้จะตัดสิน อย่างไร

ส. ปรากฏเหมือนพร้อม แต่ความจริงพร้อมไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงต้อง อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ว่า ไม่พร้อม ถ้ารู้สึกร่วมพร้อม ก็ยังไม่ถูกต้อง

ทางโสตทวารวิถีต้องมีปรมัตถอารมณ์ คือ เสียง เท่านั้นเป็นอารมณ์ เมื่อ โสตทวารวิถีดับหมดแล้ว ภาวังจิตเกิดขึ้น หลังจากนั้นมโนทวารวิถีก็รู้ปรมัตถอารมณ์ นั้นอีกครั้งหนึ่ง อีกวาระหนึ่ง และก็ดับไป และมีภาวังจิตเกิดขึ้น หลังจากนั้น มโนทวารวิถีจึงรู้อรรถ คือ ความหมายของเสียงนั้น ของคำหนึ่ง ๆ

ถ. ต้องอบรมถึงญาณไหนจึงจะจับได้แบบนี้

ส. ญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ลักษณะของสภาพธรรมปรากฏ ตามความเป็นจริง ถ้าเป็นเสียงที่ปรากฏในขณะนี้ วิปัสสนาญาณก็ได้ยินเสียงที่กำลัง ปรากฏ และรู้ทางมโนทวารวิถี เพราะฉะนั้น สภาพลักษณะของเสียงไม่ใช่ลักษณะ ของนามธรรม เสียงเป็นรูป สภาพรู้เป็นนาม และในขณะนั้นถ้ามีการคิดเกิดขึ้นก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นการคิดทางมโนทวาร ไม่ใช่เสียง

ถ. ไม่ใช่คิด

ส. เวลานี้ได้ยินเสียงทางหู แต่เวลาคิด คิดทางหูหรือเปล่า ได้ยินเสียงทางหู คือ ทางโสตทวารวิถิ ได้ยินคำว่า ทาง เสียงปรากฏแก่จิตทางโสตทวารวิถิ แต่เวลาที่คิดถึงคำว่า ทาง คิดทางโสตทวารหรือเปล่า

ถ. ไม่ได้คิด

ส. ต้องแยกกัน ทางโสตทวารวิถิเสียงปรากฏ แต่เวลาคิดเป็นมโนทวารวิถิ เพราะฉะนั้น นามรูปปริจเฉทญาณ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนทางมโนทวารวิถิ

เวลาที่เสียงปรากฏ คือ เสียงทางโสตทวาร แต่เวลาคิด ขณะนั้นลักษณะของมโนทวารก็ปรากฏว่า เป็นมโนทวาร ไม่ใช่โสตทวาร

ถ. ไม่ใช่คิด พอฟังก็รู้เรื่องเลย เช่น คำว่า ทำดี

ส. ไม่ได้คิดความหมายของคำว่า ทำ หรือ ไม่ได้คิดถึงความหมายของคำว่า ดี หรือ

ถ. ได้ยินก็รู้เลย

ส. แต่คิดหรือเปล่า ถ้าไม่ได้คิด รับรองว่าท่านผู้ฟังจะไม่รู้เรื่อง ถ้าไม่ได้คิดเลยว่าเขาพูดกันเรื่องอะไร ต้องถามใหม่ว่า เมื่อครูนี้ว่าอะไร นั่นเพราะไม่ได้คิด พูดอะไรก็ไม่ได้คิด ฟัง ได้ยินผ่านไปเฉย ๆ แต่เวลาที่ต้องการจะรู้เรื่องก็ต้องถามว่า เมื่อครูนี้พูดว่าอะไร เคยเป็นอย่างนี้บ้างไหม

ถ. เคยเป็น

ส. แสดงว่า ได้ยินแต่ไม่ได้คิด เพราะฉะนั้น ในขณะที่ได้ยินคำว่า ทำดี อย่างลึ้ม ต้องคิดถึงความหมายของคำว่า ทำ และความหมายของคำว่า ดี ได้ยินเสียง ไม่ใช่ว่าไม่ได้ยิน แต่ไม่รู้ คือ ไม่ได้คิดถึงความหมายของเสียงจึงต้องถามว่า เมื่อครูนี้พูดว่าอะไร เพื่อที่จะต้องคิดตามเสียงที่ได้ยินจึงจะรู้ธรรมดา

ถ. ถ้าอย่างนั้น นามก็เกิดก่อน ใช่ไหม

ส. เกิดก่อนอะไร

ถ. เกิดก่อนเสียง เพราะคิดก่อน

ส. ไม่ได้ยินเสียง แต่คิดก่อน หรือว่าได้ยินแล้วคิด

ถ. พอได้ยินคำว่า ทำ ก็รู้เรื่องเลย

ส. แต่ว่าได้ยิน ไม่ใช่ไม่ได้ยินและก็คิดคำว่า ทำ เวลาไม่ได้ยินก็คิดได้ แต่เวลาที่ได้ยินและคิดด้วยจึงเข้าใจ ถ้าได้ยินแล้วไม่คิดเลย จะไม่เข้าใจ

ถ. เข้าใจยาก

ส. การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องอาศัยความเข้าใจถูกต้องตั้งแต่เบื้องต้น คือขั้นการฟัง แต่ถ้าจะไปทำวิปัสสนาโดยไม่มีความเข้าใจอะไรเลย ผลคือไม่รู้

ถ. เป็นความจริง

ส. เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการเข้าใจถูกต้องตั้งแต่เบื้องต้นจึงจะเป็นปัจจัยให้สติระลึกรู้ได้ เป็นสัมมาสติได้

ถ. การพูดกัน เพราะเคยจำ เคยรู้เรื่องสมมติบัญญัติ เช่น คนไทยก็จำภาษาไทย คนต่างชาติก็จำภาษาของเขา

ส. ก็ปกติอุปนิสัยปัจจัย

ถ. ประมัตถ์กับอรรถ แยกลำบากเหลือเกิน

ส. โสททวารวิธิตบไปหมดแล้ว ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิธีเกิด มีปรมัตถอารมณ์นั้นอีกครั้งหนึ่ง จิตทางมโนทวารวิธิตบไปหมดแล้ว ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิธีเกิดอีกรู้อรรถ คือ ความหมายของเสียงนั้น ทีละคำ

ถ. นี่พูดถึงคำว่า ทำ คำเดียวใช่ไหม ที่เกิดอย่างนี้

ส. ถูกต้อง

ถ. ขอบพระคุณมาก

ส. ปัญญาต้องรู้อย่างนี้ไหม หรือว่าปัญญาต้องรู้ลักษณะของนามธรรมว่าต่างกับรูปธรรมเสียก่อน

ถ. เวลากังวล สติเกิดได้ไหม

ส. ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน กว่าจะเป็นพระอรหันต์ ต้องดับวิจิติจณา ความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนโสตปฏิบัติมรรคจิตเกิดเมื่อไร

วิจิกิจชา ความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ความไม่ในรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจะดับหมดเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย เพราะฉะนั้น ถ้ายังยึดถือความกังวลว่าเป็นเรา จะเป็นพระโสดาบันบุคคลไม่ได้ การที่จะไม่ยึดถือความกังวลว่าเป็นเรา เพราะสติระลึกถึงลักษณะที่กังวลว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ถ. ขณะนั้นกำลังพะวงถึงเรื่องอื่นอยู่

ส. เรื่องไหนก็ตาม สติระลึกถึงลักษณะที่กังวลว่า เป็นของจริง เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ถ้าสติเกิดไม่ได้ ก็มีพระโสดาบันไม่ได้

ถ. แต่ยาก

ส. ยากก็ยาก แต่การดับความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นพระโสดาบันบุคคลจริง ๆ ไม่ใช่ของหลอก ไม่ใช่ของเล่น แต่เป็นสัจธรรม เป็นของจริง ซึ่งสามารถจะอบรมเจริญได้จนกว่าจะถึง

ถ. อาจารย์เคยกังวล และมีสติไหม

ส. มีไม่ได้หรือ

ถ. ถ้าเกิดเป็นสติแล้ว ไม่ควรจะกังวลถึงข้างหน้าหรือข้างหลัง

ส. หมายความว่า พระโสดาบันบุคคลมีไม่ได้

ถ. มีได้

ส. ก่อนที่จะเป็นพระโสดาบันบุคคล มีได้ไหม

ถ. ได้

ส. ก็ไม่มีปัญหาว่า ต้องมีได้

ถ. ผมรู้สึกว่ พอเกิดพะวงแล้ว สติเกิดไม่ได้แน่

ส. ต่อไปจะได้ไหม ปกตูปนิสสยปัจจัย

ถ. ถ้าอีกหน่อย ก็ไม่แน่

ส. อีกกับหนึ่งมีได้ไหม กับหนึ่งอาจจะเร็วไปไหมถ้ายังไม่ได้ ๆ อยู่ อย่าคิดว่าไม่ได้ เพียงคิดว่า ยังไม่ได้ แต่การที่จะเป็นพระอริยบุคคลจริง ๆ จะต้องหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทุกชนิดที่ปรากฏ

ถ. โดยทฤษฎี ขณะที่กังวล สติน่าจะเกิดได้ แต่ขณะที่เป็นสติปัฏฐาน ไม่พะวงถึงอดีตใช่ไหม

ส. ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ อย่าลืม จะทั้งลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏไม่ได้ สติ คือ สภาพที่ระลึกได้ว่า ขณะนี้กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใดนั่นเอง

ถ. ถ้ากำลังคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งอยู่จะไม่ได้คิดว่า เดียวนี้กำลังมีสิ่งที่กำลังปรากฏอยู่ทางใดทางหนึ่ง

ส. เรื่องของการคิด อย่าลืมปกตูปนิสสยปัจจัย ห้ามไม่ได้ แต่สติสามารถจะระลึกได้ว่า คิดเป็นสภาพนามธรรมชนิดหนึ่ง รู้ในลักษณะอาการที่คิด

ถ. ผมยังไม่มีสติปัฏฐานแน่นอน อะไรจะเป็นปัจจัยให้สติเกิด

ส. การฟังจนกระทั่งเข้าใจ จนกระทั่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังเป็นปกติ อย่าลืมปกตูปนิสสยปัจจัย ที่มีกำลังเป็นปกติ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด อะไรจะเป็นสภาพธรรมที่มีกำลังเป็นปกติ อกุศลใช่ไหม

ถ. ใช่

ส. แต่ถ้าได้อบรมเจริญสติปัฏฐานจนมีกำลังเป็นปกติ สติจึงเกิดได้ไม่ว่าที่ไหน หรือในขณะไหน หรือนามอะไร รูปอะไรปรากฏ

ถ. ภาวนามยปัญญาจะเกิดเฉพาะขณะที่มีสติเท่านั้นใช่ไหม

ส. ภาวนา หมายความว่าถึงอบรมเจริญให้เกิดขึ้น ให้มีขึ้นมาก ๆ

ถ. ปัญญาที่จะรู้นามและรูป มีได้ขณะที่มีสติเท่านั้น ใช่ไหม

ส. แน่นนอน ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิด ก็เป็นการศึกษา เป็นการพิจารณา เรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เป็นการเข้าใจเรื่อง แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะ

การศึกษาวิชาการต่าง ๆ เป็นการรู้เรื่องของปรมาัตถธรรม เช่น เรื่องปอด หัวใจ ม้าม ตับ แต่ไม่ใช่รู้ลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรมจริง ๆ สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู

ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นแต่เพียงการรู้เรื่องอรรถบัญญัติ ความหมาย
สัจฐานของสิ่งที่ปรากฏ

ถ. ขณะที่มีสติ แต่ยังไม่รู้ลักษณะที่แท้จริงของรูปและนาม จะชื่อว่า
มีสติหรือยัง

ส. เพราะฉะนั้น ต้องอบรมเจริญ ศึกษาพิจารณาจนกว่าจะเป็นความรู้ขึ้น
จนกระทั่งเป็นความรู้ชัดขึ้น จนกระทั่งเป็นการรู้แจ้ง คือ ประจักษ์ลักษณะของ
นามธรรมและรูปธรรม โดยนามธรรมและรูปธรรมปรากฏตามความเป็นจริง

ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ แต่ทราบได้
ที่ยังไม่ปรากฏว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ก็แสดงว่า สติปัญญาจะต้อง
ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาจนกว่าสภาพที่เป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น จะปรากฏตามความ
เป็นจริง เมื่ออบรมเจริญสติปัญญาเพิ่มขึ้น มิฉะนั้นจะไม่เข้าใจความหมายของคำว่า
วิปัสสนา หรือว่าการอบรมเจริญภาวนา

ถ. ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยก็เกิดไม่ได้

ส. ถูกต้อง

ถ. การทำบุญ ทำบาป ทำความดีความชั่ว ก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย
ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยก็ทำชั่วไม่ได้ ทำบุญไม่ได้ สมมติว่าความชั่วซึ่งเลวร้ายที่สุด เช่น
ข่มขืนแล้วฆ่า ชั่วที่สุด แต่ถ้าเห็นว่าการกระทำนั้นไม่ใช่หญิง หรือชาย เป็นเพียง
รูปนาม เป็นเพียงปรากฏการณ์ชนิดหนึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็ไม่น่าจะเอาไป
ลงโทษ หรือยิงเป้า เป็นเพราะเหตุปัจจัยต่างหาก

ส. การลงโทษ การยิงเป้า เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยด้วยหรือเปล่า ถ้าไม่
มีการกระทำความชั่วเป็นเหตุเป็นปัจจัย ก็ไม่มีการลงโทษใด ๆ ทั้งสิ้น ตามเหตุตาม
ปัจจัย ถ้าทำดีใครจะไปลงโทษ ก็ย่อมได้รับผลของความดีตามเหตุตามปัจจัย
เหมือนกัน

ขอเล่าเรื่องส่วนตัวเล็กน้อย เพื่อแสดงให้เห็นผลของกรรมว่า อาจเกิดขึ้นในขณะไหนเมื่อไรก็ได้ เมื่อวันพฤหัสบดี ดิฉันมีนัดกับชาวศรีลังกาคนหนึ่ง ที่สถานทูตศรีลังกาซึ่งอยู่ชั้น ๗ ของตึกนายเลิศ คุณพ่อกับน้องก็ไปด้วย นั่งคอยอยู่ในรถ ดิฉันคนเดียวที่ลงไป ทันทีที่เท้าทั้ง ๒ ข้างเข้าไปในลิฟต์ ประตูปิด ไฟดับ ไม่ต้องมีใครทำอะไรให้เลย ทันที จะตกใจไหม ไม่ทันที่จะเอื้อมมือไปกดว่าจะที่ไปชั้นไหน เพียงแต่เท้าทั้งสองเข้าไปในลิฟต์ ประตูปิดทันที ไฟดับทันที และดิฉันอยู่ในนั้นคนเดียวด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีใครที่ถูกธรณีสูบ ไม่ต้องสงสัยเลย เท้าทั้งสองแตะพื้นเมื่อไร ธรณีก็แยกออกไปได้เมื่อนั้นทันทันทีเหมือนกัน ถึงแม้สมัยนี้จะมีการพัฒนาไปจนถึงยุคคอมพิวเตอร์หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่ว่าการให้ผลของกรรมย่อมสามารถจะเกิดขึ้นเป็นไปเองตามเหตุตามปัจจัย ไม่ต้องมีใครทำให้

ถ. ต่อไปเป็นอย่างไร

สุ. นาน กว่าจะออกได้ เพราะมืดจริง ๆ มีแต่เลขหมายของชั้นซึ่งแสดงว่ายังเป็นชั้น ๑ เพราะยังไม่ทันจะได้กดอะไรทั้งสิ้น และมีแสงไฟขนาดเท่าไฟฉายอยู่ข้าง ๆ แต่ก็มองไม่เห็นอะไรเลย แสดงว่าไฟยังไม่ดับหมด เพราะยังมีแสงสว่างที่เครื่องหมายของชั้นอยู่ว่ายังเป็นชั้นที่ ๑ ซึ่งถ้าใครติดอย่างนั้น จะใช้แรงสักเท่าไรก็คงไม่มีใครได้ยิน เพราะเป็นประตูเหล็กทั้งหมด ในที่สุดคิดว่าคนข้างบนก็คงจะคอยนาน และคนที่รออยู่ข้างนอกในรถก็คงจะคิดว่า ปานนี้ทำอะไรอยู่ที่ไหน ก็คงจะไม่มีใครทราบว่าได้ติดอยู่ในลิฟต์

เพราะฉะนั้น ถ้าใครหายไป ถ้าท่านมีนัดกับใคร ก่อนอื่นก็ควรรหาในลิฟต์ หรือที่ห้องน้ำ เพราะบางทีประตูห้องน้ำปิดและเปิดไม่ได้ก็อาจจะเป็นไปได้ แต่ให้เห็นผลของกรรม ก้าวเข้าไปอย่างสบายไม่คิดว่าอะไรจะเกิดขึ้น แต่ทันทันทีที่เข้าไปทั้ง ๒ เท้า ไม่ต้องทำอะไรเลย ประตูปิดทันที ไฟดับทันที เป็นเรื่องของกรรมใหม่ มีปัจจัยหรือเปล่าที่จะเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น การรับผลของกรรม การถูกลงโทษ ก็เป็นปัจจัยหนึ่ง หรือถึงจะไม่มีใครลงโทษ ก็อาจจะได้รับผลของกรรมตามกำลังของอุปนิสัยปัจจัยทางหนึ่ง

ทางใด คงจะเคยไปขังใครไว้ในห้องมืด เพราะฉะนั้น ไม่ต้องทำอะไรเลย เพียงก้าวเข้าไป ประตูก็ปิดเอง ไฟก็ดับเองหมด กรรมก็ยอมเป็นปกติปณิสสยปัจจัย

ถ. เมื่อไรจึงออกมาได้

สุ. สักครูหนึ่ง คิดว่าคงจะต้องคลำข้างฝา เพื่อจะมีอะไรบ้าง เพราะมองไม่เห็นเลย ไม่ว่าจะเป็นปุ่มสวิตช์อันตรายหรืออะไรก็ตามมืดหมด แต่เพียงคลำ ไฟก็เปิด ประตูก็เปิด ก็ก้าวออกมา และบอกเจ้าหน้าที่ว่า ลิฟต์อันนี้คงเสีย เพราะเมื่อสักครู่นี้ ไฟดับ เจ้าหน้าที่ก็คิดว่า ดิฉันคงจะไปถูกสวิตช์ไฟ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะดิฉันยังไม่ได้หันทำอะไรทั้งสิ้น เพียงแต่เข้าไปทั้ง ๒ เท่าเท่านั้นเอง ประตูก็ปิด ไฟก็ดับทันที และดิฉันก็ต้องขึ้นไปชั้น ๗ สักครูหนึ่งก็มีอีกหลายคนที่จะขึ้นไปชั้นอื่นด้วย เพราะฉะนั้น ในการเข้าไปครั้งที่ ๒ ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทุกอย่างเป็นปกติ และการลงมาก็เป็นปกติ แต่ถึงคราวที่กรรมจะให้ผล โดยที่ไม่ต้องคิดเลย ไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น ประตูปิดเอง ไฟดับเองได้

ผู้ฟัง ผมขอเล่าเรื่องส่วนตัว คือ ผมกลับจากเชียงใหม่ ยืนรอรถอยู่ที่หัวลำโพง ตอนนั้นหนังสือพิมพ์ลงว่า มีการวางระเบิดตามสถานีรถไฟ ผมก็คิดว่า ถ้าเราเฝ้าอยู่ตรงนี้ มีระเบิดคงจะมีอันตราย ผมก็เดินมาที่เสา เพราะถ้าเกิดระเบิดตรงนั้น เราคงจะมีอันตรายน้อย ขณะที่ผมก้าวไปยืน มีหินก้อนใหญ่กระเด็นมาโดนน่องผมเจ็บมาก คือ มีรถแท็กซี่แล่นมาทับก้อนหิน หินก็กระเด็นมาชน

ถ. ปัจจัยที่สะสมใหม่ ที่เปลี่ยนใหม่ในปัจจุบันชาติ ไม่เป็นปกติปณิสสย-ปัจจัย ใช่ไหม

สุ. เป็นปกติปณิสสยปัจจัยสำหรับชาติต่อไป หรือว่าสำหรับนามธรรม คือ จิตและเจตสิกที่จะเกิดหลัง ๆ ที่เกิดต่อจากที่ได้สะสมบ่อย ๆ แล้ว

บางท่านหลับเป็นเวลา ตื่นเป็นเวลา เพราะฉะนั้น พอถึงเวลาภวังคจิตก็เกิด พอถึงเวลาวิถิจิตก็เกิด เพราะว่าสะสมบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย

ถ. สะสมใหม่เกิดได้อย่างไร

ส. ที่ละเล็กทีละน้อย เหมือนการเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ถ้าไม่เรียนตอนเด็ก ตอนนี้ก็ไม่มีความรู้ความคิดในเรื่องที่เรียน แต่วันนี้ที่รู้เรื่องที่เรียน คิดเรื่องที่เราได้ เพราะเคยเรียนมาแล้วตั้งแต่เด็ก

ถ. แต่ก็อาจจะไม่ชอบ

ส. ชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ก็เป็นปกติของนิสัยปัจจัยที่จะให้เข้าใจ หรือ คิดถึงเรื่องนั้น ๆ ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าอยากรู้เรื่องไหน ก็สะสมเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้จนเป็น ปกติของนิสัยปัจจัย ก็สามารถมีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ได้

๑๑๒๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ – วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

ถ. ถ้าเป็นสติขั้นพิจารณาสิ่งที่ปรากฏขึ้นตามธรรมดา ในขณะจิตนั้นมีสติหรือเปล่า

ส. ถ้าเป็นกุศลต้องมีสติเกิดร่วมด้วยทุกขณะ ที่เป็นกุศลเพราะสติเกิดขึ้นและโสภณเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย จึงเป็นกุศลได้

ถ. ขณะที่พิจารณาสิ่งที่ปรากฏตามปกติ

ส. ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็นสติ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นมหากุศล เพราะสติไม่เกิดกับอกุศลจิต

ถ. แต่ขณะที่พิจารณา อยู่ในลักษณะที่เป็นความสงสัยอยู่

ส. เกิดสลับกันได้

ถ. เป็นคนละขณะ

ส. เพราะว่าจิตเจตสิกเกิดดับสลับต่อเร็วมากจนยากที่จะแยกออกได้ว่า ขณะใดเป็นกุศลจิต ขณะใดเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีกุศลเป็นประจำอยู่เสมอจนชินก็ไม่ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะกุศลมีน้อยมาก และแม้กุศลจะเกิดสติสัมปชัญญะก็ไม่ทันที่จะระลึกถึงความต่างกันของกุศลจิตและอกุศลจิต เช่น ในขณะที่ทำทานกุศล ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะจะไม่รู้ลักษณะที่ต่างกันของอกุศลและกุศล เพราะกุศลจิตเกิดน้อยมากเมื่อเทียบกับอกุศลจิต และผู้ที่มีอกุศลจิตเกิดเป็นประจำก็ยังไม่รู้ด้วยว่าเป็นอกุศล เพราะชินต่ออกุศลนั้น อย่างโลภมูลจิตมีเป็นประจำ ถ้าไม่ใช่โลภมูลจิตอย่างแรงจะไม่ทราบเลยว่า ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต

เพราะฉะนั้น กุศลเพียงเล็กน้อย นิด ๆ หน่อย ๆ ไม่กี่ขณะในวันหนึ่ง ๆ ย่อมยากแก่การที่จะทำให้เข้าใจว่า ลักษณะของกุศลจิตต่างกับลักษณะของอกุศลจิต

ด้วยเหตุนี้สติปัฏฐานเท่านั้นที่จะทำให้รู้ความต่างกันของกุศลจิตและอกุศลจิตได้ และสติปัฏฐานจะขจัดอกุศลจิตที่ละเอียดที่ละน้อย เพราะรู้ในสภาพที่เป็นอกุศล ถ้าใคร มุ่งที่จะละอกุศลธรรม แต่สติสัมปชัญญะไม่เกิด ไม่รู้ว่าลักษณะนั้นเป็นลักษณะของ กุศลหรืออกุศล ย่อมไม่สามารถละอกุศลได้ เพราะไม่รู้ว่าอกุศลขณะไหน แต่ที่จะละ ได้ก็เพราะรู้ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล

ถ. มหากุศลญาณสัมปยุตต์ถ้าเกิดทางปัญจทวารจะต้องเป็นสติปัฏฐาน เท่านั้น หรือว่านอกจากนี้ก็เป็นได้ อย่างธรรมดาเห็น แต่ไม่ใช่สติปัฏฐาน กุศลจิตใน ขณะที่จะเห็นจะเกิดได้ใหม่ที่จะเป็นญาณสัมปยุตต์

สุ. ธรรมดาการเกิดดับของวิถิจิตทางปัญจทวารและทางมโนทวารเร็วจนไม่มีใครจะไปยับยั้งหรือแยกได้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตาและ กำลังรู้orroธบัญญัติของสิ่งนั้น เช่น ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระสาวกเห็นพระผู้มีพระภาค ท่านเป็นผู้ที่มีสติในขณะที่เห็นและรู้orroธบัญญัติของ สิ่งทีปรากฏว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดความนอบน้อมสักการะ ใน ขณะนั้นเป็นกุศล

ถ. แต่ที่ผมพูดถึง ไม่ใช่ในขณะที่รู้ว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

สุ. ปัญจทวารวิถิจิตและมโนทวารวิถิจิต แม้ว่ามีภวังคจิตคั่นมากก็จริง แต่เพราะการเกิดดับสืบทอดอย่างรวดเร็วมาก จึงเกินกว่าที่ใครจะแยกได้

ที่จะเห็นการเกิดดับสืบทอดอย่างรวดเร็วของทางปัญจทวารวิถิ ซึ่งมีภวังคจิต คั่น และมโนทวารวิถิจิตเกิดต่อ ก็คือ ในขณะนี้สิ่งที่ปรากฏไม่ใช่มีแต่เฉพาะทางตา ทางตายังไม่ได้ดับไปเลย แต่หูก็ได้ยินเสียง เสียงปรากฏทางโสตทวารวิถิด้วย ซึ่งถ้า กล่าวถึงวิถิจิตจริง ๆ แต่ละวิถิ จะปรากฏว่ามากมายหลายวิถิ พร้อมทั้งภวังคจิตคั่น อย่างมากทุกวิถิ แต่ก็ยังปรากฏเหมือนกับทั้งเห็นทั้งได้ยินด้วย แคนี้ยังแยกไม่ออก ระหว่างทางตาที่เห็นกับทางหูที่ได้ยิน จะไปแยกปัญจทวารวิถิที่ดับไป และภวังคจิต เกิดคั่น และมโนทวารวิถิจิตเกิดต่อทันที ยากที่จะแยกได้

เพราะฉะนั้น มหากุศลจิตไม่ว่าจะเกิดทางปัญจทวารหรือทางมโนทวาร ก็เป็นไปได้โดยสืบต่ออย่างรวดเร็ว

ถ. แสดงว่ามหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้โดยไม่ต้องเป็นสติปัฏฐาน

ส. แล้วแต่ว่าทางมโนทวารวิถิเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์หรือเปล่า

ถ. ก็ต้องปัญจทวารเกิดก่อน

ส. ถูกต้อง แต่ความรวดเร็ว แล้วแต่เหตุปัจจัย

ถ. คือ อาจจะเกิดสลับกัน

ส. รวดเร็วจนไม่สามารถจะแยกจากกันได้ เช่น พอเห็นก็เกิดการนอบน้อม เคารพสักการะ ยังไม่ทันที่จะแยก ๒ วิถิ

ถ. แต่อาจารย์เคยบอกว่า จะต้องแยกขาดจากกัน ทั้งทางตา และทางใจ และทางหู

ส. ด้วยการอบรมเจริญปัญญาตามลำดับขั้น คือ พิจารณาลักษณะที่เป็น นามธรรมว่าต่างกับที่ลักษณะที่เป็นรูปธรรม จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏทาง มโนทวารวิถิ

เมื่อกล่าวว่า สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารวิถิ ย่อมหมายความว่า การแยก ขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรมจึงปรากฏได้ มิฉะนั้นแล้วจะไม่ปรากฏเลย ถ้ามโนทวารวิถิไม่ปรากฏ เพราะเหตุใด

ขณะนี้มโนทวารวิถิเกิดสลับกับทางปัญจทวารวิถิอยู่เรื่อย ๆ ทางตาที่กำลังเห็น นี่ สิ่งที่ปรากฏทางตาเหมือนกับเป็นทางปัญจทวารวิถิอยู่โดยไม่มโนทวารวิถิค้น แสดงให้เห็นว่า ช่วงขณะที่มโนทวารวิถิเกิดขึ้นเป็นไป ไม่ปรากฏเลย แต่เมื่อไรที่ มโนทวารวิถิปรากฏ เมื่อนั้นจะรู้ลักษณะที่ต่างกันจริง ๆ ของแต่ละทวาร

เช่น ทางตาในขณะนี้ เวลานี้ทุกท่านได้ยินเสียงด้วย ตามความเป็นจริง ถ้าทางตาไม่ดับ การได้ยินเสียงจะมีได้ไหม โดยขั้นการศึกษาซึ่งจิตเกิดขึ้นทีละขณะ เพราะฉะนั้น ทางตาต้องดับแน่นอนในขณะที่ทางหูได้ยินเสียงจึงจะถูกตามความเป็น

จริง แต่ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้งอย่างนี้ ก็ถือว่ายังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง

และการอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ทำอย่างอื่น นอกจากสภาพความจริงเป็น อย่างนี้ คือ ขณะที่ได้ยินเสียง ทางตาต้องไม่ปรากฏ หรือขณะที่ทางตาปรากฏ ทางเสียงต้องไม่ปรากฏ ปรากฏไม่ได้ นั่นจึงจะเป็นความจริง คือ สภาพธรรมปรากฏที่ละ อย่าง จนกระทั่งหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จึงจะเป็นการรู้ ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เมื่อขณะนี้ยังไม่เป็นอย่างนี้ แต่ทราบว่าต้องเป็นอย่างนี้จึงจะถูก ก็ต้องอบรมเจริญสติปัฏฐานที่เริ่มจากการระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่ละทางก่อน และวันหนึ่งย่อมจะประจักษ์แจ้งได้ เพราะสภาพธรรมเป็นจริงอย่างไร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงของสภาพธรรม นั้น ๆ จึงเป็นสัมมาสัมพุทธโธ คือ รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงของ สภาพธรรมนั้น ๆ

ผู้ฟัง ขอสนับสนุนคำพูดของอาจารย์ที่ว่า ถ้าใครต้องการอยากจะรู้อะไร ก็ ให้รีบสะสมเสียตั้งแต่บัดนี้เพื่อให้เป็นปกติปนิสัยสยบปัจจัย เพราะได้ประสบมากับตัวเอง ว่า ตั้งแต่ได้ฟังอาจารย์ครั้งแรกและฟังติดต่อมาเรื่อย ๆ ทางวิทยุ ปัจจัยนี้ก็สนับสนุน ให้อยากเห็นหน้า อยากมาฟังถึงที่บรรยาย สะสมมาเรื่อย ๆ ความรู้ ความเข้าใจก็ ค่อย ๆ มีเรื่อย ๆ โดยที่เราไม่ต้องไปเร่งรัดหรือบังคับอะไร ขอให้เรามีความสนใจและ ตั้งใจให้ดี ความตั้งใจเป็นหลักสำคัญ และอ่านหนังสือตำรับตำรา หรือฟังที่อาจารย์ บรรยายประกอบ อย่างอาจารย์เคยยกตัวอย่าง การจับด้ามมีดในพระสูตร การจับที่ แรกหรือเดือนหนึ่ง อาจจะไม่เห็นรอยลึก ต่อเมื่อปรากฏว่าลึกจริง ๆ เราจึงจะเห็น อันนี้ก็เหมือนกัน ที่เราสะสมทีละเล็กทีละน้อย เราจะไม่เห็นประโยชน์เห็นคุณค่าเท่าไร นัก ต่อเมื่อทำไป สะสมไปเรื่อย ๆ แล้ว ความรู้ความเข้าใจที่จะแยกแยะได้ว่า สิ่งไหนผิดสิ่งไหนถูก สิ่งไหนจะเป็นข้อปฏิบัติที่ควรดำเนิน จะค่อย ๆ มีไปเอง

ส. ขออนุโมทนา

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ ท่านอยู่ในโลกของปรมาตมธรรม คือ รู้ว่าสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม หรือว่าอยู่ในโลกของอรรถบัญญัติ หรือว่าอยู่ในโลกของบุคคลบัญญัติ คือ บัญญัติสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ท่านอยู่ในโลกไหน ตามความเป็นจริง

การศึกษาธรรมต้องพิจารณาโดยละเอียดตามความเป็นจริงว่า ในวันหนึ่ง ๆ เมื่อได้ศึกษาเรื่องปรมาตมธรรมแล้ว ท่านอยู่ในโลกของปรมาตมธรรม หรือว่าอยู่ในโลกของอรรถบัญญัติ หรือว่าทั้ง ๒ อย่าง หรือว่าเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดอย่างเดียว การศึกษาธรรมเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาจริง ๆ

ไม่ทราบว่าคุณผู้ฟังมีความเห็นอย่างไร

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. อรรถบัญญัติ คือ รู้สภาพธรรมที่ปรากฏ ที่รวมกันเป็นหนึ่งสิ่งใดวันหนึ่ง ๆ ที่ตื่นขึ้นมาถ้าไม่มีอรรถบัญญัติ ไม่สามารถที่จะทำความสะอาดร่างกาย ไม่สามารถที่จะบริหารร่างกาย ไม่สามารถรับประทานอาหารเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ คือ ไม่สามารถมีชีวิตดำรงอยู่ได้เลย ถ้าหลังจากปรมาตมธรรมปรากฏแล้ว ไม่มีมีวิจิตรที่รู้อรรถบัญญัติของสภาพธรรมที่ปรากฏด้วย

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ตลอดเรื่อยมา อยู่ในโลกของปรมาตมธรรมเท่านั้น หรือว่าอยู่ในโลกของอรรถบัญญัติด้วย หรือว่าอยู่ในโลกของอรรถบัญญัติตลอดเวลา ไม่ได้รู้เลยว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นปรมาตมธรรมทั้งสิ้น

พอที่จะทราบได้ไหมว่า อยู่ในโลกไหน

ขณะใดที่สติปัฏฐานไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นทั้งหมดเป็นอรรถบัญญัติ คือ เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ได้ระลึกรู้เลยว่า ทางตาแท้ที่จริงที่เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ นั้น สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น แต่ที่ปรากฏเป็นสังขารรูปร่างต่าง ๆ เพราะเป็นนิमितของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประชุมรวมกัน จึงปรากฏเป็นรูปร่างสังขาร เมื่อปรากฏเป็นรูปร่างสังขารรวมทั้งกลิ่นและรสจึงปรากฏเป็นอรรถบัญญัติว่า เป็นข้าว เป็นน้ำ เป็นผลไม้ เป็นพืช

เป็นผัก เป็นบุคคลต่าง ๆ แต่ความเป็นจริง สภาพที่แท้จริง คือ ปรมาัตถธรรม
ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และดับไปอย่างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ ปัจจัยต่อไปพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดง **ปุเรชาตปัจจัย**
ซึ่งหมายความว่า รูปธรรมที่เกิดขึ้นก่อนเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้นในขณะที่รูปธรรมนั้น
ยังไม่ดับไป แสดงความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยกันของนามธรรมและรูปธรรม
ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก สิ่งที่เคยคิดว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ
แท้ที่จริงแล้วในขณะที่ปรากฏทางตานั่น เป็นแต่เพียงสีสน์วัณณะ เป็นรูปชนิดหนึ่ง
ที่สามารถจะมองเห็นได้ คือ ปรากฏทางตาได้

เสียงที่กำลังได้ยินนี้ ทุกท่านคงจะมีความคิดตามอรรถบัญญัติว่า เสียงนั้น
หมายความว่าอะไร และยังรู้อรรถบัญญัติจากอุปมาฐานว่า ใครเป็นผู้พูด
แต่ตามความเป็นจริง หากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลไม่ได้ โดยพระผู้มีพระภาคทรง
แสดงว่า ขณะจิตหนึ่งซึ่งจะเกิดขึ้นเห็นก็ตาม หรือจะเกิดขึ้นได้ยินเสียงต่าง ๆ ก็ตาม
รูปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วยังไม่ดับไป ทั้ง ๆ ที่มีอายุเพียงการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ
ก็สามารถที่จะเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้นในระหว่างที่รูปธรรมนั้นยังไม่ดับ

ความหมายของปุเรชาตะ

ชาตะ คือ เกิด ปุเร แปลว่า ก่อน เพราะฉะนั้น ปุเรชาตปัจจัย คือ
สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยโดยการเกิดก่อน ซึ่งได้แก่รูปธรรมนั่นเองเป็นปัจจัย
แก่นามธรรม โดยรูปธรรมนั้นต้องเกิดก่อนนามธรรมและยังไม่ดับไป เพราะว่ารูปทุกรูป
ที่จะเป็นปัจจัยได้ต้องเป็นเฉพาะในฐิตินะ ไม่ใช่ในอุปาทนนะของรูป นอกจาก
ปฏิสนธิกาลขณะเดียวเท่านั้น ซึ่งหทยวัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยแก่
ปฏิสนธิจิตในอุปาทนนะ

หลังจากปฏิสนธิขณะแล้ว ไม่ว่าจะป็นรูปใด ๆ เป็นปัจจัยใด ๆ ก็ตาม จะต้อง
เป็นปัจจัยได้เฉพาะในขณะที่เป็นฐิตินะ คือ พ้นจากอุปาทนนะของรูปและรูปนั้นยัง
ไม่ดับไป จึงเป็นฐิตินะ

สำหรับปุเรชาตปัจจย คือ รูปที่เกิดก่อนและยังไม่ได้เป็นปัจจยแก่นามธรรม โดยปัจจย ๒ อย่าง คือ

วัตถุปุเรชาตปัจจย หรือ **ปุเรชาตนิสสยปัจจย** หรือจะเรียกว่า **วัตถุ-ปุเรชาตนิสสยปัจจย** ก็ได้ ซึ่งหมายความว่าถึงรูปเป็นที่อาศัยเป็นที่เกิดของจิต โดยเป็นสภาพธรรมที่เกิดก่อนจิตและยังไม่ได้

อีกอย่างหนึ่ง คือ **อาร์มมณปุเรชาตปัจจย** ได้แก่ รูปที่เป็นอารมณ์ของจิต ซึ่งรูปที่จะเป็นอารมณ์ของจิตได้ รูปนั้นต้องเกิดก่อนจิตและยังไม่ได้

สำหรับวัตถุปุเรชาตปัจจย หรือปุเรชาตนิสสยปัจจย หรือวัตถุปุเรชาตนิสสย-ปัจจย โดยศัพท์ก็ทราบแล้วว่า

วัตถุ หมายความว่าถึงที่เกิดของจิต

นิสสยะ แปลว่า ที่อาศัย

ปุเรชาตะ แปลว่า เกิดก่อน

เพราะฉะนั้น รูปซึ่งเป็นที่อาศัยให้จิตเกิดขึ้นโดยรูปนั้นเกิดก่อน ชื่อว่า วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจย

สำหรับปุเรชาตนิสสยปัจจย หรือวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจย มี ๖ รูป ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นจักขุวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับจักขุวิญญาณ

โสตปสาทรูป เป็นโสตวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของโสตวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับโสตวิญญาณ

ฆานปสาทรูป เป็นฆานวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของฆานวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับฆานวิญญาณ

ชีวหาปสาทรูป เป็นชีวหาวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของชีวหาวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับชีวหาวิญญาณ

กายปสาทรูป เป็นกายวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของกายวิญญาณและเจตสิกที่เกิดกับกายวิญญาณ

โดยเป็นวัตถุประสาทปัจจัย คือ รูปซึ่งจะเป็นที่เกิดของจิตต้องเกิดก่อนจิต
ทั้งหมด ๕ รูป ทางทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นอกจากจิต
๑๐ ดวง คือ จักขุวิญญาณ ๒ ไสตวิญาณ ๒ สมานวิญาณ ๒ ชิวหาวิญาณ ๒
กายวิญาณ ๒ แล้ว จิตอื่นทั้งหมดต้องเกิดที่ทวารัตถุ

เพราะฉะนั้น ทวารัตถุต้องเกิดก่อนจิตนั้นจึงจะเป็นวัตถุประสาทนิสสยปัจจัย
ของจิตซึ่งเกิดที่ทวารัตถุนั้น

รวม ๖ รูป ซึ่งเป็นที่อาศัยให้จิตเกิดขึ้น โดยเกิดก่อน โดยเป็นวัตถุประสาท-
ปัจจัย หรือวัตถุประสาทนิสสยปัจจัย

กุศลจิตเกิดที่ไหน

ที่ทวารัตถุ โดยมีทวารัตถุนั้นเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับ จึงเป็นวัตถุประสาทนิสสย-
ปัจจัย

ถ. ทวารัตถุที่เกิดก่อนยังไม่ได้ดับ หมายความว่าอย่างไร

ส. รูปมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต จิตเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูปที่เกิด
พร้อมจิตในอุปาทกขณะของจิตดวงที่ ๑ จึงจะดับไปพร้อมกับภังคขณะของจิตดวงที่ ๑๗

ไม่ว่ารูปใด ๆ ทั้งสิ้น (เว้นปฏิสันธิทวารัตถุ) ในขณะที่ยังมีกำลังอ่อน เพิ่งเป็น
อุปาทกขณะเท่านั้น แต่เมื่อล่วงเลยอุปาทกขณะของรูปเป็นฐิติขณะ คือ ขณะที่ตั้งอยู่
ยังไม่ได้ดับไป รูปจึงจะเป็นปัจจัยได้

๑๑๒๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

ถ. ขณะตื่นนอนหลับ จักขุปสาทไม่ได้กระทบรูป ขณะนั้นจักขุปสาทดับ หรือจักขุปสาทนั้นยังไม่ดับ

ส. รูปมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม เช่น ขณะนี้รูปทุกรูป ที่เกิด นับไป จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ รูปนั้นดับ เพราะฉะนั้น การเกิดดับของรูปก็ทยอยกันเกิดขึ้นและทยอยกันดับไป อุปมาเหมือนกับแถวของมดแดง ขาหน้าของตัวหลัง ๆ อยู่ตรงท้องของตัวข้างหน้า ทยอยกันไปอย่างนั้น มองเห็นเหมือนกับว่า เป็นสายของแถวมดที่ไม่ขาดหรือไม่มีอะไรคั่นเลย แต่ความจริงแล้วถ้าดูโดยละเอียดจะเห็นมดแต่ละตัวซึ่งกำลังทยอยกันเดินไป ดับไป ล่วงไป ทีละขณะ

เป็นที่ทราบกันว่า จักขุวิญญาณจะเกิดได้ต้องมีจักขุปสาท แต่อาจจะไม่ทราบว่า จักขุปสาทที่เกิดมีอายุที่สั้นและเล็กน้อยมาก คือ เพียงการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะเท่านั้น ซึ่งไม่มีใครสามารถรู้ความเร็วของ ๑๗ ขณะของจิตซึ่งรูป ๆ หนึ่งดับไป จึงปรากฏเสมือนว่าไม่มีการดับไปเลยทั้งนามธรรมและรูปธรรม แต่โดยพระปัญญาคุณที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจากการทรงตรัสรู้จึงทราบว่า รูปทุกรูปมีอายุไม่นานเลย เพียงจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ รูป ๆ หนึ่งก็ดับไป ซึ่งสั้นมาก

ถ. รูปารมณีนี้อาจกระทบกับจักขุปสาท รูปารมณีนี้อาจเกิดดับ ๑๗ ขณะอยู่ที่จักขุปสาท

ส. จักขุปสาทซึ่งจะเป็นวัตถุ เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณต้องยังไม่ดับ และรูปารมณีนี้อาจกระทบกับจักขุปสาท ที่จักขุวิญญาณหรือว่าวิถีจิตต่อไปจะเกิด รูปารมณีนี้นั้นก็ต้องยังไม่ดับเหมือนกัน

ถ. ๑๗ ขณะนั้นเกิดทางมโนทวาร แต่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นมาขณะเดียว

สุ. ไม่ต้องกล่าวถึงมโนทวาร หรือทวารใด ๆ เลย ขณะนี้แม้แต่รูปภายนอกจะเป็นต้นไม้ใบหญ้า หรือโต๊ะ เก้าอี้ หรืออะไรก็ตามแต่ รูปกลาปใดซึ่งเกิดขึ้นจะตั้งอยู่เพียงการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ถ้าไม่อาศัยการเกิดดับของจิตเป็นเครื่องกำหนดจะใช้อะไรวัดความเร็วของการดับไปของรูป ซึ่งสิ่งที่เร็วกว่ารูปที่เกิดดับ คือ จิต เพราะฉะนั้น โดยพระปัญญาคุณที่ทรงประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า รูปซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วนั้น เท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ หรือ ๑๗ ครั้ง หรือ ๑๗ ดวง ซึ่งจิตเกิดดับเร็วกว่ารูป ๆ หนึ่ง

ขณะนี้เมื่อยังไม่ปรากฏว่ารูปดับ ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ ขณะนี้ท่านผู้ฟังทราบว่า ที่ร่างกายของแต่ละบุคคลมีรูปหลายรูป หลายกลุ่มประชุมรวมกัน มีอากาศธาตุคั่นอยู่ทุกกลาปหรือทุกกลุ่มของรูป และแต่ละกลาปบางกลาปเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน บางกลาปเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน แต่เวลานี้ไม่ปรากฏว่ารูปเกิดดับ ทั้ง ๆ ที่โดยการศึกษาทราบว่า กลุ่มของรูปแต่ละกลุ่มแต่ละกลาปซึ่งเกิดกำลังทยอยกันดับไป อุปมาเหมือนงาในกระทะร้อน ๆ ที่แตกดับอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น จะเห็นความจริงว่า ถึงแม้ว่ารูปที่กายจะมีมากมายหลายรูป ไม่ใช่เพียงกลุ่มเดียว หรือกลาปเดียว โดยมีอากาศธาตุคั่นอยู่ ถ้าแตกย่อยลงไปย่อมมีมากมายหลายพันหลายหมื่นกลาป เพราะร่างกายสามารถแตกย่อยเป็นส่วนเล็กที่สุดได้ แต่จะมีความสำคัญอะไรไหม ถ้ารูปนั้น ๆ ไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ของจิต

รูปทุกรูปกำลังแตกดับไป ไม่มีใครเดือดร้อนเลย ขณะที่ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ รูปที่ร่างกายของแต่ละบุคคลกำลังทยอยกันเกิดดับไปอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่มีใครเดือดเนื้อร้อนใจเลยทั้ง ๆ ที่รูปกำลังเกิดดับ และนามธรรมก็กำลังเกิดดับ

เพราะฉะนั้น รูปใดก็ตามซึ่งไม่ปรากฏ ไม่มีความสำคัญอะไรเลยทั้งสิ้น ถึงแม้จะรู้ว่ามียุขนั้น ๆ และกำลังเกิดดับอยู่ก็จริง แต่ถ้ารูปใดไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ รูปนั้น ๆ ก็ไม่มีความสำคัญอะไร แต่รูปใดซึ่งกำลังปรากฏ รูปนั้นจึงจะสามารถให้ความจริงได้

เมื่อรู้อย่างนี้ การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปตามความเป็นจริง จึงต้องเป็นรูปที่ปรากฏแต่ละรูป แต่ละอย่าง ไม่ใช่ปรากฏรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน แต่ต้องเป็นรูป ๆ เดียวที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด จะเป็นทางตา หรือเป็นทางหู หรือเป็นทางจมูก หรือเป็นทางลิ้น หรือเป็นทางกาย

เวลาที่ท่านผู้ฟังกระทบสัมผัสส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย ท่านรู้รูปอื่นทั่วตัว หรือรู้เฉพาะรูปแข็ง หรือรูปอ่อน หรือรูปเย็น หรือรูปร้อนที่ปรากฏตรงส่วนนั้นของกาย

รู้รูปไหน

เวลานี้ทั้งตัวเป็นรูปทั้งนั้น กำลังเกิดดับ แต่ขณะใดก็ตามรูปใดที่กระทบส่วนใดของกาย สภาพรู้ ธาตุรู้ จะรู้เฉพาะรูปที่ปรากฏตรงส่วนที่กระทบกายเท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นรูปแข็ง หรือรูปอ่อน หรือรูปร้อน หรือรูปเย็น หรือรูปไหว หรือรูปตึงก็ได้

เพราะฉะนั้น จะรู้เฉพาะตรงนั้นรูปเดียว หรือจะรู้รูปอื่นที่ตัวทั่วทั้งกายไปหมดตามความเป็นจริง ที่ถูกต้อง รู้รูปไหน ก็ต้องรู้เฉพาะตรงส่วนที่ปรากฏเท่านั้น

ขณะที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ ก็ในขณะที่รูปนั้นเท่านั้นที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องเพิกอิริยาบถ ไม่ใช่รู้รวมทั้งหมด แต่รู้เฉพาะลักษณะของรูปที่ปรากฏตรงส่วนที่กระทบที่ถือว่าเป็นกายของเรา แต่ว่าลักษณะตามความเป็นจริง คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวเท่านั้น

อภิสาลินี รูปกัณฑ์ มีข้อความซึ่งอุปมาอุปไมยที่รวมกันอยู่ แต่ตามความเป็นจริงแล้วแยกออกเป็นแต่ละรูป แต่ละกลาป แต่ละกลุ่ม

ข้อความมีว่า

ข้ออุปมาอุปาทายรูป (คือ รูปซึ่งไม่ใช่มหาภูตรูป) ไม่ระคนกัน อีกนัยหนึ่งอีกประการหนึ่ง พึงทราบแม้ข้ออุปมาในภาวะที่อุปาทายรูปเหล่านี้ไม่ระคนกันดังต่อไปนี้

เหมือนอย่างว่า ธง ๕ สีที่เขายกขึ้นไว้ เกาย่อมเป็นเหมือนเนื่องเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่เงาของธงผืนนั้นก็ไม่ใช่คนกันเลย ฉันทใด และเมื่อเขาเอาผ้า ๕ สี คว้าเป็น

ได้ ตามประทีปไว้ เปลวย่อมเป็นเหมือนเนื้อเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่เปลวแห่งแสงของฝ้ายนั้น ๆ ต่างก็เป็นเฉพาะละอย่าง ๆ ไม่ระคนกันเลย ฉนั้นใด อายตนะทั้ง ๕ นี้ก็เปรียบได้เหมือนฉนั้นนั้น แม้จะรวมอยู่ในอัตภาพเดียวกันก็จริง แต่ก็ไม่ใช่ระคนกันและกันเลย

อายตนะ ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูปนั่นเอง

อายตนะทั้ง ๕ นี้ เปรียบได้เหมือนกันฉนั้นนั้น แม้จะรวมอยู่ในอัตภาพเดียวกันก็จริง แต่ก็ไม่ใช่ระคนกันและกันเลย คือ ไม่สามารถที่จะรวมเป็นอันเดียวกัน แม้ว่าจะรวมอยู่ในอัตภาพอันเดียวกันก็ตาม จักขุปสาทไม่ใช่โสตปสาท ไม่ใช่ชิวหาปสาท ไม่ใช่ฆานปสาท ไม่ใช่กายปสาท แต่ละอายตนะก็เป็นแต่ละรูป แต่ละอย่าง

แม้รูปที่เหลือ (คือ นอกจากอายตนะทั้ง ๕) ก็ไม่ใช่ระคนกันเหมือนกัน

ข้อความต่อไป แสดงสภาพของสรีระ คือ ร่างกาย

จริงอยู่ ในสรีระนี้มีอยู่ ๓ ส่วน คือ กายท่อนล่าง กายท่อนกลาง กายท่อนบน ในกาย ๓ ส่วนนั้น เบื้องต่ำแต่สะดือลงไป ชื่อว่ากายท่อนล่าง ในกายท่อนล่างนั้น มีอยู่ ๔๔ รูป

ท่านผู้ฟังไม่จำเป็นต้องนับจำนวนโดยละเอียด แต่ให้ทราบว่ามีกายปสาทกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่มีรูป ๑๐ รูป จึงชื่อว่ากายทสกะ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ๔ รูป สี กลิ่น รส โอชา อีก ๔ รูป รวมเป็น ๘ รูป มีชีวิตินทรีย์รูปเพราะเป็นรูปที่เกิดจากกรรมอีก ๑ รูป และกายปสาท ๑ รูป รวมเป็นกลุ่มของกาย ๑๐ รูป มีกายทสกะ ๑๐ รูปในกายท่อนล่าง ไม่ว่าจะกระทบส่วนไหนของกายท่อนล่าง ก็จะมีกายปสาทที่จะรับกระทบกับเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว

มีภาวทสกะ ที่แสดงความเป็นลักษณะของเพศหญิงหรือชายซึมซาบอยู่ทั่วกายท่อนล่าง หรือว่าทั่วทั้งตัว อีกกลุ่มละ ๑๐ รูป

นอกจากนั้น มีรูปซึ่งมีอาหารเป็นสมมุฐาน มีรูปซึ่งมีอุตุเป็นสมมุฐาน มีรูปซึ่งมีจิตเป็นสมมุฐานด้วย ในกายท่อนล่าง

ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น เล็บ ในกายท่อนล่าง แต่มีรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม จิต อุตุ อาหาร และสำหรับรูปที่เกิดเพราะกรรมก็มีกายทสกะและภาวทสกะแทรกซึมกระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของกายท่อนล่าง

เบื้องต้นแต่สะดือขึ้นไปถึงหลุมคอ ชื่อว่ากายท่อนกลาง และในกายท่อนกลางนั้น มี ๕๔ รูป

ซึ่งไม่จำเป็นต้องจำจำนวนโดยละเอียด แต่ให้ทราบว่า มีกลุ่มของกาย คือ กายทสกะที่กายท่อนกลาง และมีภาวทสกะซึมซาบอยู่ทั่วกายท่อนกลางเช่นเดียวกัน แต่ที่กายท่อนกลางมีวัตถุทสกะ คือ หทยวัตถุ ซึ่งเป็นที่เกิดของจิตที่นอกจากทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง นอกจากนั้นก็ยังมีรูปกลุ่มอื่น ๆ ที่เกิดเพราะจิตเป็นสมมุฐาน เพราะอุตุเป็นสมมุฐาน และเพราะอาหารเป็นสมมุฐาน แต่ละกลุ่ม ๆ ไป ที่จะแสดงให้เห็นถึงการเกิดดับอยู่เรื่อย ๆ

เบื้องต้นแต่หลุมคอไป ชื่อว่ากายท่อนบน

ในกายท่อนบนจะมีรูปเพิ่มขึ้น คือ มีถึง ๘๔ รูป ได้แก่ จักขุทสกะ กลุ่มของจักขุปสาทซึ่งมี ๑๐ รูป กลุ่มของหู คือ โสตปสาท ๑๐ รูป กลุ่มของจมูก คือ ฆานปสาท ๑๐ รูป กลุ่มของลิ้น คือ ชิวหาปสาท ๑๐ รูป และกลุ่มของกาย คือ กายปสาท ซึ่งซึมซาบอยู่ทั่วไปอีก ๑๐ รูป และกลุ่มของภาวรูป คือ เพศหญิงหรือเพศชายอีก ๑๐ รูป นอกจากนั้นก็ยังมีรูปที่มีอาหารเป็นสมมุฐาน มีรูปที่มีอุตุเป็นสมมุฐาน มีรูปที่มีจิตเป็นสมมุฐานด้วย

เพราะฉะนั้น ตั้งแต่หลุมคอขึ้นไป ชื่อว่ากายท่อนบน มีรูปมากที่สุด และกายท่อนกลางก็มีรูปมากกว่ากายท่อนล่าง เพราะว่ามีหทยวัตถุซึ่งเป็นที่เกิดของจิต

ข้อความต่อไปมีว่า

ในกายทั้ง ๓ ส่วนนั้น รูปในกายท่อนล่าง ไม่ระคนกับรูปในกายท่อนกลาง และท่อนบน รูปแม้ในกาย ๒ ท่อนที่เหลือ ก็ไม่ระคนกับรูปนอกนี้เหมือนกัน

แสดงให้เห็นว่า ขาดตอตันกันเป็นส่วน ๆ จริง ๆ เพราะแม้แต่กลุ่มของรูปซึ่งจะเกิดที่กายท่อนล่าง หรือกายท่อนกลาง หรือกายท่อนบน ก็มีจำนวนไม่เท่ากัน

ในกายแม้เหล่านี้ ย่อมจะเป็นธรรมชาติดุจเนื่องเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่ก็ไม่ระคนกันและกันเลย เหมือนอย่างเงาภูเขาและเงาต้นไม้ในเวลาเย็น เป็นดุจเนื่องเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่ก็ไม่ระคนกันและกันทีเดียว ฉะนั้นแล

ท่านผู้ฟังเห็นเงาของต้นไม้ เงาของภูเขา เนื่องเป็นอันเดียวกัน แต่ตามความเป็นจริง เงาของต้นไม้ก็เกิดจากต้นไม้ เงาของภูเขาก็คเกิดจากภูเขา และภูเขาก็มไม่ใช่ต้นไม้ เป็นรูปแต่ละรูปซึ่งต่างกัน ฉนั้นใด รูปแต่ละรูปที่กาย จักขุปสาทก็ไม่ใช่โสทรปสาท ไม่ใช่ชีวหาปสาท ไม่ใช่ขมานปสาท ไม่ใช่กายปสาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แต่ละท่อนของกายไม่ระคน คือ ไม่ปนกัน

เพราะฉะนั้น การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปตามความเป็นจริง ต้องรู้ตรงตามลักษณะของรูป ต้องเป็นผู้ตรงจริง ๆ ถ้าจะรู้ลักษณะของรูปต้องรู้เฉพาะรูปซึ่งปรากฏทางทวารหนึ่งทวารใดทีละทวาร แล้วแต่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

แต่ให้ทราบว่า ทั้ง ๆ ที่รูปกำลังเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว และนามธรรมก็กำลังเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว ก็ไม่มีใครเดือดร้อนเลย เพราะว่าการเกิดดับนั้นยังไม่ปรากฏ และรูปอื่นซึ่งไม่ปรากฏแม้จะเกิดดับก็ไม่ต่างกับรูปภายนอกอื่น ๆ เพราะขณะนี้รูปภายนอก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ต้นไม้ ก้อนอิฐ ทุกรูป ทั้งหมดก็กำลังเกิดดับอยู่

เพราะฉะนั้น รูปที่ร่างกายแม้ว่าจะเกิดขึ้นเพราะกรรม หรือว่าแม้จะเกิดขึ้นเพราะจิต หรืออุตุ หรืออาหารก็ตาม ถ้าตราบใดไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ ตรานั้นก็ไม่มีความสำคัญอะไรเลย ใครจะไปเดือดร้อน หรือใครจะไปสำคัญกับสิ่งซึ่งไม่ปรากฏ ก็ย่อมจะเป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า การเกิดดับของรูปที่ปรากฏได้ต้องไม่ระคนกัน ต้องเป็นรูปแต่ละลักษณะ แต่ละส่วน ที่ปรากฏ

สำหรับวัตถุปุเรชาตปัจจัย หมายถึงกัมมชรูป ๖ รูป ซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของจิต แต่อาร์มมณปุเรชาตปัจจัย หมายถึงความถึงรูปซึ่งเป็นอารมณ์ และที่จะปรากฏได้นั้น ต้องเกิดก่อนนามธรรมที่รู้รูปนั้น

ถ. อารมณ์ มือติมหันตารมณ์กับมหันตารมณ์ สำหรับอติมหันตารมณ์ วิถีจิตจะเกิดมากที่สุดทางปัญจทวารถึง ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ถ้าอารมณ์เกิดก่อน วิถีจิตที่จะมีถึง ๑๗ ขณะ ก็ไม่มี

ส. วิถีจิตจะไม่ถึง ๑๗ ขณะแน่

ถ. หมายความว่า ไม่มีวิถีจิตใดที่จะถึง ๑๗ ขณะ

ส. ต้องพิจารณาคำที่ว่า วิถีจิตจะไม่ถึง ๑๗ ขณะ เพราะว่าอายุของรูป เท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ แต่ที่วิถีจิตไม่ถึง ๑๗ ขณะ เพราะว่ารูปที่จะเป็นปัจจัยคือเป็นอารมณ์ต้องเกิดก่อน

ถ. ในเมื่อรูปเกิดก่อน จิตเกิดทีหลัง และรูปมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต เพราะฉะนั้น เมื่อรูปดับไปก่อน จิตก็ยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น วิถีจิตที่จะมีถึง ๑๗ ขณะ ไม่มีเลย

ส. วิถีจิตไม่มีถึง ๑๗ ขณะ แน่นนอน

วิถีจิตคืออะไร จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุตติจิต จึงจะเป็นวิถีจิต เพราะฉะนั้น การรู้อารมณ์ครั้งหนึ่ง ๆ จะไม่มีวิถีจิตถึง ๑๗ ขณะ แต่รูป ๆ หนึ่งเกิดขึ้น จะมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ รูปนั้นจึงดับ

๑๑๒๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕

ท่านผู้ฟังจะเห็นความน่าอัศจรรย์ของการที่สภาพธรรมจะปรากฏครั้งหนึ่ง ๆ ในชีวิตได้ เพราะถ้าย่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตลงอย่างละเอียดที่สุดแล้ว จะปรากฏว่า มีการเกิดขึ้นของจิตที่กำลังรู้อารมณ์หนึ่งเพียงขณะเดียว ๆ จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ขณะหนึ่งและก็ดับไป ๆ ถ้าไม่สามารถรู้ความจริงอย่างนี้ จะปรากฏเหมือนกับเป็น เหตุการณ์ยาวนานสำคัญเหลือเกิน แต่ถ้าย่อหรือตัดลงมาแล้ว จะเหลือเพียงการ เกิดขึ้นรู้อารมณ์ของจิตแต่ละขณะเท่านั้น

บางท่านกล่าวว่า รูปซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของจิต จะแตกกระจัดกระจายลง ในขณะใดได้ทั้งหมด คือ ความตายง่ายที่สุด เพียงไม่รักษา ไม่ทะนุถนอมรูปนี้ไว้ อย่างดี รูปนี้ก็ไม่สามารถจะเป็นปัจจัย เป็นที่อาศัยให้เกิดจิตได้ เพราะรูปนี้บอบบาง และอันตรายมาก เพียงถูกมีดชนิดเดียวเล็ดก็ไหล กระทบอะไรหน่อยก็พร้อมที่จะแตก ย่อยไปได้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น รูปนี้ไม่ยั่งยืน ความตายเป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่าง รวดเร็วเมื่อไรก็ได้ แต่การที่จะมีชีวิตเป็นอยู่ต่อไปโดยที่ยังไม่ตาย เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์ว่า มีปัจจัยอะไรที่จะทำให้การประจวบกันของปัจจัยต่าง ๆ ของนามธรรมและรูปธรรม ที่จะสัมพันธ์และเป็นปัจจัยกันให้สภาพธรรมปรากฏแต่ละขณะ

กรรมเป็นสมุฏฐานให้เกิดจักขุประสาท ไม่มีใครสามารถที่จะสร้างจักขุประสาทรูปได้ เพราะจักขุประสาทรูปนั้นเป็นรูปที่ใส สามารถรับกระทบเฉพาะสีคือสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่สีสังขารณะ แต่เป็นคุณลักษณะ เป็นสภาพของรูปซึ่งกรรมทำให้สามารถรับ กระทบกับสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ กรรมทำให้จักขุประสาทเกิดดับ ๑๗ ขณะ เมื่อเกิดแล้ว ก็ดับไป เกิดแล้ว ๑๗ ขณะก็ดับไป อาจจะยังไม่มีให้เห็นเลย เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ขณะที่กำลังได้ยินเสียง จักขุประสาทซึ่งเกิด เมื่อถึง ๑๗ ขณะของจิตก็ดับ โดยที่ไม่ได้ กระทำกิจการงาน ไม่ปรากฏว่าเป็นที่เกิดของการเห็น หรือว่าไม่ปรากฏให้รู้ว่ามีรูปนั้น

เลย เมื่อไม่ปรากฏจึงไม่รู้ว่าเป็นรูปนั้น แต่จะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม รูปซึ่งมีสมุฏฐานให้เกิดก็เกิด และก็ดับไปตามอายุ เพราะฉะนั้น การประจวบกันของแต่ละขณะ รวดเร็วเหลือเกิน เพราะว่าจักขุปสาท หรือโสตปสาท หรือฆานปสาท หรือชีวกาปสาท หรือกายปสาท หรือหทยวัตถุ ซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ก็มีอายุเพียงแค่ว่าจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ

รูปารมณฺ์ สี คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา

สัททารมณฺ์ เสียงที่ปรากฏทางหู

คันถารมณฺ์ กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก

รสารมณฺ์ รสที่ปรากฏทางลิ้น

โณภูมฺพารมณฺ์ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว สิ่งที่ปรากฏทางกาย ก็มีอายุ ๑๗ ขณะเหมือนกัน

แต่ทั้งจักขุปสาทก็ดี รูปารมณฺ์ก็ดี ซึ่งต่างก็มีอายุ ๑๗ ขณะ จะต้องเกิดและเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วเพียงไร เพราะว่าจักขุปสาทที่เกิดต้องยังไม่ดับ คือ ยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ และรูปารมณฺ์ที่เกิดก็ต้องยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ ยังไม่ดับ จึงจะเป็นปัจจัยที่กระทบกันและทำให้ภวังคจิตไหว เป็นภวังคจลนะ ๑ ขณะ เป็นขณะที่ ๒ ของรูปทั้งสอง (ขณะที่ ๑ ของรูปทั้ง ๒ คือ ขณะที่เกิด ซึ่งจิตที่เกิดพร้อมรูปขณะที่ ๑ นั้น เรียกว่าอดีตภวังค์) และภวังคบุพเพต เป็นขณะที่ ๓ ของรูปทั้งสอง เมื่อภวังคบุพเพตดับแล้ว เป็นปัจจัยให้ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้น ซึ่งเป็นขณะที่ ๔ ของทั้งจักขุปสาทและรูปารมณฺ์ที่ยังไม่ดับ

ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถิจิต ภวังคจิตทั้งหมดไม่ใช่วิถิจิต จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต จิตนั้นเป็นวิถิจิต เพราะฉะนั้น อดีตภวังค์ไม่ใช่วิถิจิต ภวังคจลนะไม่ใช่วิถิจิต ภวังคบุพเพตไม่ใช่วิถิจิต

ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถิจิตที่ ๑ ดับไป จักขุวิญญาณซึ่งเกิดต่อเป็นวิถิจิตที่ ๒ ดับไป สัมผัสจันนจิตเป็นวิถิจิตที่ ๓ สันตிரณจิตเป็นวิถิจิตที่ ๔ โณภูมฺพนจิตเป็นวิถิจิตที่ ๕ ชวนจิตอีก ๗ ขณะเป็นวิถิจิตที่ ๖ และตทาลัมพนะอีก ๒ ขณะเป็นวิถิจิต

จิตที่ ๗ อายุขารูป ๑๗ ขณะจึงดับพร้อมกับตทาลัมพนขณะ ๒ ทั้งจักขุสภาทและรูปารมณ

นี่คือการเป็นปัจจัยอย่างรวดเร็วของนามธรรมและรูปธรรม นำอัศจรรย์ใหม่แต่ละขณะที่จะเห็นได้ ได้ยินได้ ได้กลิ่นได้ ลิ้มรสได้ รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสได้

ถ. คำว่า วิถีจิต นอกจากปฏิสนธิ ภวังค์ จุตี จิตอื่นทั้งหมดเป็นวิถีจิต แต่ตามปริจเฉทที่ ๔ ตั้งแต่อดีตภวังค์ ภวังคเจตนะ ภวังคูปัจเจตนะ ถึงตทาลัมพนะ ๒ ขณะ รวม ๑๗ ขณะ เขาก็เรียกว่าวิถีจิต นัยหนึ่ง

สุ. นั่นเป็นการแสดงอายุขารูป เรียกวิถีจิตไม่ได้ ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นวิถีจิต จักขุวิญญาณเป็นวิถีจิต สัมผัสจิตเป็นวิถีจิต สันตிரณจิตเป็นวิถีจิต โวหารูปจิตเป็นวิถีจิต ชวนจิต ๗ ขณะเป็นวิถีจิต ตทาลัมพนะ ๒ ขณะเป็นวิถีจิต ไม่ได้นับอดีตภวังค์ ภวังคเจตนะ ภวังคูปัจเจตนะ แต่แสดงว่ารูปเกิดพร้อมกับการเกิดของอดีตภวังค์ และมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต จึงดับพร้อมกับการดับของตทาลัมพนจิต เป็นการแสดงอายุขารูป

ถ. รู้สึกว่าสับสน ทางปัญจทวารมีผู้บอกว่า ถ้าเป็นอดีตมหันตารมณแล้ว วิถีจิตมี ๑๗ ขณะ พุดกันอย่างนี้

สุ. มีรูป ๑๗ ขณะ ไม่ใช่มีวิถีจิต ๑๗ ขณะ หมายความว่า รูปนั้นตั้งอยู่ ๑๗ ขณะของจิตถ้าถึงตทาลัมพนะ แต่ถ้าไม่ถึงตทาลัมพนะ รูปนั้นดับก่อนที่ตทาลัมพนะจะเกิด เพราะฉะนั้น เป็นปัจจัยให้เพียงชวนจิตเกิด เป็นชวนวาระ ซึ่งรูปนั้นต้องเกิดก่อนปัญจทวาราวชชนจิตหลายขณะ ไม่ใช่เพียง ๓ ขณะเท่านั้น

ถ. ขณะที่รูปารมณมากระทบจักขุสภาท ทำให้ภวังคจิตไหวครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ขณะนั้นรูปารมณเป็นอุปาทนขณะหรือฐิตินะ ถึงวิถีจิตไหนจึงชื่อว่าฐิตินะ และขณะไหนที่เรียกว่าภังคขณะ

สุ. ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะนับตายตัว ในขณะที่จักขุสภาทรูปเกิดพร้อมกับรูปารมณ แสดงให้เห็นว่า ทั้งจักขุสภาทรูปและรูปารมณต้องดับพร้อมกันเมื่ออายุครบ ๑๗ ขณะของจิต แต่ในระหว่างนั้น อาจจะไม่มีการเกิดเลยก็ได้ กำลังนอนหลับสนิท

เป็นภวังค์ รูปก็เกิดขึ้นมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต คือ จิตเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูป ๆ นั้น ก็ดับโดยวิธีจิตไม่เกิดเลย

ไม่ได้หมายความว่า รูปจะต้องเกิดตรงวิธีจิตหนึ่งวิธีจิตใด แต่หมายความว่า รูปแต่ละรูปต้องเกิดตามสมุฏฐาน คือ สำหรับรูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน เกิดทุกอนุขณะของจิตตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ ปฏิสนธิจิตมี ๓ อนุขณะ คือ อุปาทขณะ จิตินขณะ และภังคขณะ กรรมเป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของจิต และกรรมก็เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดต่อไปในจิตินขณะของจิต และกรรมก็เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดต่อไปในภังคขณะของจิต แต่ละกลุ่ม แต่ละกลาป นั่นคือการที่กรรมเป็นสมุฏฐาน กรรมจะเป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดทุก ๆ อนุขณะของจิต

แต่ถ้าจิตเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูป รูปต้องเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของจิต นี่คือความต่างกันของรูปแต่ละสมุฏฐานที่จะเกิดว่า รูปสมุฏฐานนี้จะเกิดในขณะไหน แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นวิธีจิต

ถ้ารูปเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน รูปนั้นต้องเกิดพร้อมกับจิต แต่จิตดับก่อนรูปใดก็ตามซึ่งเป็นจิตตชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะจิตนั้นเป็นสมุฏฐาน จิตนั้นดับแต่รูปนั้นยังไม่ดับ รูปนั้นยังอยู่ต่อไปจนถึงขณะที่ ๑๗ ของจิตและจึงดับ

เป็นการนับอายุของรูปเท่านั้นเอง การเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ

ถ. จักขุปสาทกับรูปารมณที่เกิดไม่พร้อมกัน ดับไม่พร้อมกัน ก็เป็นไปได้ใช่ไหม

ส. เป็นไปได้ และไม่เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันด้วย ต่างก็เกิด ต่างก็ดับไป

ถ. ตอนที่เห็นได้ ต้องบังเอิญมาพร้อมกัน ทั้งเกิด ทั้งดับ

ส. ปสาทรูปซึ่งเป็นจักขุปสาทรูปต้องยังไม่ดับจึงจะเป็นปัจจัยได้ และรูปารมณก็ต้องยังไม่ดับจึงจะเป็นปัจจัยได้ แล้วแต่ว่ารูปารมณนั้นเกิดก่อนจิตในวิถินั้นกี่ขณะ ถ้าเกิดก่อนมากขณะ ก็ไม่เป็นปัจจัยให้ตทาลัมพณะเกิด ไม่เป็นปัจจัยให้ชวนะเกิด หรือไม่เป็นปัจจัยให้โวฏฐัพพะเกิด เป็นปัจจัยเพียงให้ภวังคจลนะเกิดเท่านั้น และก็ดับไป

ถ. จุติจิตเป็นปัจจัยให้รูปเกิดได้ใหม่ หมายถึงรูปเก่า อย่างร่างกายของบุคคลคนหนึ่ง จุติจิต คือ จิตดวงสุดท้าย

ส. สำหรับคนที่ไม่ใช่พระอรหันต์ จุติจิตเป็นปัจจัยให้รูปเกิด

ถ. ไม่ได้หมายถึงรูปใหม่ที่เกิดเพราะปฏิสนธิจิต หมายถึงรูปเดิม

ส. รูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต เกิดขึ้นเพราะกรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตนั้นเกิด จึงเป็นรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต เป็นร่างใหม่ รูปใหม่ ในภพใหม่ ภูมิใหม่

แต่สำหรับจุติจิต ยังเป็นจุติจิตของภพนั้น ยังเป็นปัจจัยให้รูปในภพนั้นเกิด พร้อมกับจุติจิต และรูปนั้นจะคงอยู่อีกจนถึง ๑๗ ขณะ จึงจะดับ ซึ่งเร็วมาก

ถ. แต่สำหรับจุติจิตของพระอรหันต์ ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด

ส. ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด มีความต่างกันสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์และไม่เป็นพระอรหันต์ แม้แต่การที่จะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดในขณะสุดท้ายของจิต คือ ในขณะจติ

ถ. เมื่อรูปารมณมากระทบกับจักขุปสาทแล้ว จิตเกิดขึ้นทางปัญจทวารวิถี รูปนี้เกิดขึ้น ๑๗ ขณะของจิต ไซ้ใหม่

ส. รูปเกิดเมื่อไร เวลาที่มีการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ รูปต้องเกิดก่อนจักขุวิญญาณ รูปต้องเกิดก่อนปัญจทวารารวัชชนะ รูปต้องเกิดก่อนภวังคุปัจเฉทะ รูปต้องเกิดก่อนภวังคจลนะ

ถ. เมื่อรูปกระทบจักขุปสาทดับไปแล้ว จักขุวิญญาณก็...

ส. อะไรดับ

ถ. รูป

ส. รูปยังไม่ดับ ถ้ารูปารมณดับไปแล้ว จักขุวิญญาณจะเกิดไม่ได้

ถ. ไซ้ ขณะที่กระทบกันยังไม่ดับ ขณะนั้นจักขุวิญญาณก็เกิดขึ้น ขณะต่อไปรูปยังเกิดอยู่ที่จักขุปสาท

ส. อย่าใช้คำว่า เกิด ต้องใช้คำว่า รูปนั้นยังไม่ดับ

ถ. ยังไม่ดับที่จักขุปสาท ต่อไปจนถึงตทาลัมพะอย่างนั้นหรือ

ส. ถ้าวิถิจิตเกิดมากถึงตทาลัมพนะ ชื่อว่าตทาลัมพนวาระ เพราะรูปกระทบแล้วตั้งอยู่ ๑๗ ขณะของจิต เป็นปัจจัยให้ตทาลัมพนะจิตเกิดได้ จึงชื่อว่าตทาลัมพนวาระ

แต่ถ้ารูปเกิดก่อน และกระทบ ๆ แต่วิถิจิตยังไม่เกิด เพราะฉะนั้น รูปก็ต้องผ่านไป ๆ พอถึง ๑๗ ขณะ รูปดับที่ชวณวิถิจิต ตทาลัมพนจิตเกิดไม่ได้ จึงเป็นชวณวาระ

แต่ถ้ารูปเกิดก่อนนั้นอีก และกระทบ ๆ แต่วิถิจิตยังไม่เกิด เพียงแค่ไวภวสัญญัพพะเกิดเท่านั้น จึงเป็นไวภวสัญญัพพนวาระ

และถ้ารูปนั้นเกิดก่อนนั้นอีก และกระทบ ๆ ถ้าอายุของรูปไม่พอที่จะถึงไวภวสัญญัพพะ จะเป็นภวังค์ตลอด คือ ภวังคจลนะ ๆ จะไม่เป็นแม้ภวังคุปัจเฉทะ เพราะถ้าเป็นภวังคุปัจเฉทะ ปัญจทวารารักษณจิตต้องเกิดโดยอนันตรปัจจัย เพราะภวังคุปัจเฉทะหมายถึงกระแสภวังค์ดวงสุดท้าย เมื่อเป็นกระแสภวังค์ดวงสุดท้ายก็เป็นอนันตรปัจจัยให้ปัญจทวารารักษณจิตเกิด และปัญจทวารารักษณจิตก็เป็นอนันตรปัจจัยให้ทวิปัญจวิญญูญาณดวงหนึ่งดวงใดเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุวิญญูญาณ หรือโสตวิญญูญาณ หรือขานวิญญูญาณ หรือชีวหาวิญญูญาณ หรือกายวิญญูญาณ

จากนั้นจักขุวิญญูญาณเป็นอนันตรปัจจัยให้สัมปฏิจฉันนจิตเกิด

สัมปฏิจฉันนจิตเป็นอนันตรปัจจัยให้สันตிரณจิตเกิด

สันตிரณจิตเป็นอนันตรปัจจัยให้ไวภวสัญญัพพนจิตเกิด

เพราะฉะนั้น ถ้ารูปนั้นเกิดก่อนนานมาก ไม่สามารถที่ไวภวสัญญัพพนจิตจะเกิด วิถิจิตแม้ปัญจทวารารักษณจิตก็ไม่เกิด ภวังคุปัจเฉทะก็ไม่เกิด จึงเป็นแต่เพียงภวังคจลนะ คือ รูปใกล้จะดับแล้ว เหลืออีกไม่กี่ขณะก็จะดับ จึงไม่เป็นปัจจัยที่จะให้วิถิจิตเกิดได้

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ไม่เป็นอารมณ์ จักขุวิญญูญาณจะต้องเป็นอนันตรปัจจัยให้สัมปฏิจฉันนะ สัมปฏิจฉันนจะต้องเป็นอนันตรปัจจัยให้สันตிரณะ สันตிரณะต้องเป็นปัจจัยให้

โงฐัพพะ และถ้าอารมณ์นั้นมีอายุพอที่โงฐัพพะจะเกิด วิถีจิต คือ ปัญจทวารารักษณจิตจึงจะเกิดจนถึงตทาลัมพะได้ แต่ถ้าไม่สามารถที่จะให้ โงฐัพพะเกิด แปลว่าอายุของอารมณ์ใกล้ที่จะหมด เพราะฉะนั้น ไม่เป็นปัจจัยแม้ ให้วิถีจิตเกิด เพราะว่าวิถีจิตที่จะเกิดเพียงปัญจทวารารักษณะไม่มี ความรวดเร็วของจิต จะต้องเป็นอนันตรปัจจัยต่อไปจนกระทั่งถึงโงฐัพพนจิต ชื่อว่าโงฐัพพนวาระ เมื่อถึง โงฐัพพนจิตแล้ว รูปนั้นดับ เมื่อรูปนั้นดับก็ไม่เป็นปัจจัยให้ชวนจิตเกิดได้

ถ. การเจริญสติเพื่อให้เกิดปัญญา ใช้อย่างไร

ส. ให้รู้ความจริงว่า การที่จะรู้รูปให้ถูกต้องจนสามารถประจักษ์การเกิดดับ ของรูปได้ ต้องเป็นรูปที่ปรากฏ มีลักษณะจริง ๆ เฉพาะแต่ละทวารซึ่งไม่ระคนกัน

ถ. หมายความว่า ต้องรู้ทั้งรูปทั้งนาม ใช้อย่างไร

ส. แน่นนอน มิฉะนั้นแล้ว แยกออกจากกันไม่ได้

ถ. รู้อะไรของรูป รู้ลักษณะ หรือรู้อะไรของรูป

ส. รู้ลักษณะที่ปรากฏแต่ละทวารตามความเป็นจริง

เช่น ทางกาย กายทวาร รูปที่จะปรากฏที่กายทวารได้มีเพียง ๓ รูป คือ โงฐัพพารมณ์ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ตรงที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จะ ประชุมรวมกัน ควบคุมกัน ทรงจำไว้เป็นอิริยาบถ หรือเป็นท่าทางไม่ได้ รูปไหนก็ตาม ซึ่งไม่ปรากฏ ขณะนั้นจะไม่มีคุณสมบัติอะไรเลย เหมือนกับรูปที่โต๊ะ ที่เก้าอี้ ขณะนี้ ก็เกิดดับตามสมุฏฐาน รูปใดที่เกิด ตั้งอยู่ ๑๗ ขณะแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้น การรู้รูปที่จะประจักษ์ว่าเป็นรูป ไม่ใช่ตัวตน จึงต้องรู้แต่ละรูป แต่ละลักษณะ ซึ่งไม่ระคนกัน ไม่ปนกัน ตามความเป็นจริง

ถ. ที่รู้นี้ หมายถึงรู้โดยการพิจารณา ใช้อย่างไร

ส. เริ่มจากสติระลึกลักษณะที่ปรากฏ เมื่อมีลักษณะจริง ๆ เป็นสังขารธรรม เป็นของจริงกำลังปรากฏ ก็มีการน้อมที่จะรู้ ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า ลิกขา คือ ศึกษา

ถ. และต้องปฏิบัติไปจนถึงขั้นไหน หมายถึงว่าต้องปฏิบัติไปเรื่อย ๆ ปัญญาขั้นต่อไปจะเกิดเอง หรือจะต้องทำอย่างไรต่อไป

ส. ท่านผู้ฟังห่วงเรื่องถึงขั้น โดยทราบว่ามียกขึ้น แต่ตามความเป็นจริง ไม่จำเป็นที่จะต้องคิดถึงหรือว่าจะถึงขั้น แต่ที่ควรจะรู้ คือ ตรงตามความเป็นจริง เป็นผู้ตรง เป็นอุสุภกิปปันโนว่า ความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเกิดขึ้น หรือยัง เอาความรู้เท่านั้น ไม่ต้องเอาอย่างอื่นเลย ไม่ต้องคิดถึงขั้น เพราะถ้าไม่รู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเพิ่มขึ้น ละเอียดขึ้น มากขึ้น จะไม่ถึงขั้นไหนเลย แต่ขณะที่ความรู้ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น วันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ชาติหนึ่ง ก็จะได้ถึงแต่ละขั้น ได้ตามความเป็นจริง

๑๑๒๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม – วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ถ. จะพิจารณาเฉพาะรูปที่ปรากฏอย่างเดียว หรือควรพิจารณาทั้งรูป
และนามที่ปรากฏขึ้น

ส. เมื่อต้องรู้ทั้งนามธรรมและรูปธรรม ก็จะต้องพิจารณานามธรรมหรือ
รูปธรรม แล้วแต่สติที่จะระลึกได้

ถ. ตามที่ปฏิบัติมารู้สึกว่าการฟังหรือการศึกษาให้เข้าใจมีความสำคัญ
มาก เพราะเมื่อเริ่มปฏิบัติใหม่ ๆ นั้น ก็มีสติเกิดขึ้น แต่ปัญญาไม่เกิด ที่ปัญญาไม่เกิด
เพราะไม่ได้พิจารณาในสภาพธรรมที่ปรากฏ เพียงแต่มีสติระลึกสภาพที่ปรากฏว่า
มีลักษณะอย่างไรเท่านั้น ต่อเมื่อได้ฟัง ได้ศึกษาให้เข้าใจถึงสภาพของรูปและนามที่
ปรากฏ ปัญญาจึงค่อยเริ่มเจริญขึ้น

ส. ก็เป็นปัจจัยตั้ง คือ ความรู้เฉพาะตนจริง ๆ ว่า สติเริ่มระลึก แต่ว่าการ
ที่จะรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมยังไม่รู้เลย ยิ่งยากที่จะรู้ได้ ยิ่งยากที่จะ
เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ไม่ข้ามขั้น คือ ระหว่างขั้นที่สติระลึกและยังไม่รู้ ยังไม่เป็น
สติปัญญาที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั้ง ๖ ทวารได้ หรือแม้เพียงทวารใด
ทวารหนึ่ง ซึ่งตามความเป็นจริงต้องเป็นอย่างนั้น จนกว่าจะค่อย ๆ ปรับ เป็น
สังขารขั้นนี้ จนกว่าจะค่อย ๆ ศึกษา พิจารณา สังเกต น้อมไปรู้ด้วยตนเอง จนกว่า
จะเป็นการรู้ขึ้น จากขั้นที่สติระลึกแล้วยังไม่รู้เพราะยังไม่ได้สำเนียง สังเกต
พิจารณา ศึกษา จนกว่าจะถึงขั้นที่เมื่อสติระลึกก็รู้

ถ. การดับของรูปารมณฺ์ จะเป็นตทาลัมพนวาระหรือชนวนวาระก็ตาม
จะต้องดับพร้อมกับการดับของจักขุสภาพเป็นหลัก ใช่ไหม

ส. เมื่อเกิดในขณะที่พร้อมกัน ก็ต้องดับพร้อมกัน แต่ถ้าเกิดในไม่พร้อม ก็ต้องดับไม่พร้อม แต่ที่จะถึงตทาลัมพณวาระต้องพร้อม เพราะแต่ละรูปมีอายุ ๑๗ ขณะ ปสาทรูปก็มีอายุ ๑๗ ขณะ รูปารมณก็มีอายุ ๑๗ ขณะ

ถ. ที่ว่าเป็นความอัศจรรย์ หมายความว่า ต้องบังเอิญมาพร้อมกันทั้ง จักขุปสาทและรูปารมณ ดับพร้อมกัน

ส. การที่รูปธรรมและนามธรรมเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันอย่างรวดเร็ว เป็นความน่าอัศจรรย์ เพราะว่ารูปมีอายุเพียง ๑๗ ขณะ ซึ่งนับว่าสั้นมาก และนามธรรมก็เกิดดับเร็วกว่ารูปนั้นอีก แต่นามธรรมและรูปธรรมก็ยังสามารถที่จะเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยรูปธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นปัจจัยโดยเป็นปุเรชาติปัจจัย เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดก่อนนามธรรม แต่เวลาที่นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรม เป็นปัจจัยโดยเป็นปัจจุชาติปัจจัย เป็นปัจจัยโดยการเกิดภายหลัง ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

สำหรับเรื่องของปุเรชาติปัจจัย หมายความว่ารูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไป เป็นปัจจัยให้นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิด

ถ้ารูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ๑๗ ขณะและดับไปโดยไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรม คือ ไม่เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกเกิด รูปนั้นก็ไม่ใช่ปุเรชาติปัจจัย เพราะว่าไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด เฉพาะรูปใดก็ตามซึ่งเกิดและยังไม่ดับ เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกาล คือ การเป็นปัจจัยกันว่า รูปต้องเกิดก่อน เพื่อไม่ให้เข้าใจผิดในการที่จะรู้แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง

สำหรับปุเรชาติปัจจัย มี ๒ อย่าง คือ

วัตถุปุเรชาติปัจจัย หรือปุเรชาตนิสสยปัจจัย หรือเรียกว่า วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย หมายความว่ารูปซึ่งเป็นที่ยอาศัยเป็นที่เกิดของจิต โดยเป็นสภาพธรรมที่เกิดก่อนจิตและยังไม่ดับ

อีกอย่างหนึ่ง คือ อารัมมณปุเรชาติปัจจัย ได้แก่ รูปซึ่งเป็นอารมณ์ของจิต ซึ่งรูปที่จะเป็นอารมณ์ของจิตได้ รูปนั้นต้องเกิดก่อนจิต

แสดงให้เห็นว่า การที่รูปใด ๆ ก็ตามจะเป็นปัจจัยให้เกิดจิตได้ รูปนั้นต้องเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับจึงเป็นปัจจัยได้ แต่ถ้ารูปใดเกิดและดับไปโดยนามธรรมไม่เกิด รูปนั้นก็ไม่ใช่ปัจจัยของจิต

สำหรับรูปซึ่งเป็นปุเรชาตปัจจัย มี ๑๑ หมวด คือ

จักขายตนะ ได้แก่ จักขุปสาทรูป ซึ่งเป็นจักขุวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ จักขุวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

โสตายตนะ ได้แก่ โสตปสาทรูป ซึ่งเป็นโสตวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ โสตวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

ฆณายตนะ ได้แก่ ฆานปสาทรูป ซึ่งเป็นฆานวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ ฆานวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

ชีวนายตนะ ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป ซึ่งเป็นชีวนวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ ชิวหาวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

กายายตนะ ได้แก่ กายปสาทรูป ซึ่งเป็นกายวัตถุ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ กายวิญญาณและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย

รูปายตนะ ได้แก่ รูปารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางจักขุทวาร คือ จักขุทวารวิถิจิต

สัททายตนะ ได้แก่ สัททารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางโสตทวาร

คันธายตนะ ได้แก่ คันธารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทางฆานทวาร

รสายตนะ รสต่าง ๆ ได้แก่ รसरมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทาง ชิวหาทวาร

โผฏฐัพพายตนะ ได้แก่ โผฏฐัพพารมณ เป็นปุเรชาตปัจจัยแก่วิถิจิตทาง กายทวาร

และหทยวัตถุ เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยในปวัตติกาล คือ หลังจากปฏิสนธิ

ถ้าจะกล่าวโดยย่อ ก็ย่อสำหรับปัจจัยแต่ละปัจจัย

สำหรับความหมายของจิตฺติขณะ คือ สภาพธรรมซึ่งเกิดและตั้งอยู่ยังไม่ดับไป
ซึ่งข้อความใน อภิธัมมัตถวิภาวินี ปริจเฉทที่ ๘ อธิบายว่า

ความเกิดขึ้น ชื่อว่าอุปาทะ ได้แก่ การกลับได้ตัวตน

ความสลาย ชื่อว่าภังคะ ได้แก่ ความพินาศแห่งรูปที่มีอยู่

ความเป็นไป บ่ายหน้าสู่ความสลาย ในระหว่างความเกิดและความสลาย
ทั้งสอง ชื่อว่าจิตฺติ

นี่คือความหมายของอุปาทะ จิตฺติ ภังคะ

ความเกิดขึ้น ชื่อว่าอุปาทะ ได้แก่ การกลับได้ตัวตน

ไม่มีแล้วก็มี อย่างธาตุแข็ง หรือเสียง เกิดมีขึ้น เป็นตัวตนขึ้น คือเป็นสภาพ
ของเสียง นั่นคืออุปาทะ การเกิดขึ้น หรือขณะที่เกิด

ความสลาย ชื่อว่าภังคะ ได้แก่ ความพินาศของรูปที่มีอยู่

รูปใดก็ตามซึ่งเกิดแล้ว ความสลายไปของรูปนั้น คือ ภังคะ

สำหรับจิตฺติ คือ ความเป็นไป บ่ายหน้าสู่ความสลาย ในระหว่างความเกิด
และความสลายทั้งสอง ชื่อว่าจิตฺติ

บุรุษชาติปัจฉัย รูปธรรมเป็นปัจฉัยแก่นามธรรม

ส่วนนามธรรมที่เกิดทีุก่อนเป็นปัจฉัยแก่รูปธรรมได้ไหม ไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตฺตัง ไม่มีโดยประการใด ๆ ทั้งปวง เพราะว่ารูปที่เกิดเพราะ
กรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐาน แม้ว่าจะกำลังนอนหลับอยู่ เวลาที่จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง
กรรมเป็นสมุฏฐานให้กัมมชรูปเกิดขึ้นในอุปาทขณะ ในจิตฺติขณะ และในภังคขณะ
ทุก ๆ ขณะไป ไม่มีใครยับยั้งได้เลย

สำหรับจิตตชรูป เกิดขึ้นพร้อมอุปาทขณะของจิต ทันทีที่จิตเกิด รูปที่เกิดเพราะ
จิตก็เกิด

อุตฺตชรูป เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิด ขณะอุปาทขณะ รูปนั้นจะไม่เป็นปัจฉัยให้เกิด
รูปใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ในจิตฺติขณะ ขณะนั้นอุตฺตชรูปเกิด อุตฺตชรูป รูปซึ่งเกิดเพราะอุตฺตจะเกิด
ในจิตฺติขณะ ทุก ๆ จิตฺติขณะ

อาหารชรูปก็เกิดตามควรเวลาที่โอชาแผ่ซ่านไป ตั้งแต่เริ่มอยู่ในครรภ์ของมารดา เพราะฉะนั้น จะมีความคิดหรือความเข้าใจได้ใหม่ว่า จิตสั่ง ถ้าตรวจสอบตาม ปัจจัยทั้งหมด จะได้แก่ปัจจัยอะไร นี่เป็นเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยละเอียดทุกประการ แม้กาลของการเป็นปัจจัยว่า ถ้ารูปเป็นปัจจัยแก่นามธรรม ต้องเป็นโดยปุเรชาติปัจจัย คือ รูปนั้นต้องเกิดก่อนและยังไม่ดับ เมื่อรูปนั้นยังตั้งอยู่ เป็นฐิตินะเท่านั้น จึงสามารถเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดได้

ถ. เรื่องจิตสั่ง ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องของปัจจัย จะเห็นด้วยร้อยทั้งร้อย คือ เขาจะยกทางกายทวารทวารเดียว ถ้าจิตไม่สั่งให้เดิน ร่างกายนี้ก็ไม่เดิน ถ้าจิตไม่สั่งให้ ยกมือ มือก็ไม่ยก

ส. เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องพิจารณา และต้องเป็นผู้ตรงต่อสภาพธรรม ตามความเป็นจริงจึงสามารถที่จะดับกิเลสได้ โดยสามารถที่จะรู้แจ้งลักษณะของ สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ถ. เรื่องของอุปาทะ ฐิติ ภัคคะ ที่อัฐฐสาลินีกล่าวว่า อุปาทะ หมายถึง เกิดขึ้น ภัคคะหมายถึงดับไป ระหว่างนั้นเรียกว่าฐิติ หมายความว่า ตั้งแต่อดีตภพวัจค์ เรียกว่า อุปาทะ

ส. หมายความว่าถึงรูปไหนที่ใช้คำว่า อดีตภพวัจค์

ถ. สมมติว่าเป็นรูปารมณฺ์ รูปทั้งหมดมี ๓ ขณะ

ส. รูปเกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณจิตได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เกิดในขณะเดียวกับอุปาทะขณะของ จักขุวิญญาณ ฐิตินะของจักขุวิญญาณ ภัคคะขณะของจักขุวิญญาณได้ไหม

ถ. ได้

ส. ได้ เพราะฉะนั้น การเกิดของรูปอย่าปนกับนามธรรม เพราะว่า สมุฏฐาน คือ ธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้น มี ๔ สมุฏฐาน คือ กรรม ๑ จิต ๑ อตุ ๑ อาหาร ๑

รูปที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ได้แก่ กလာปซึ่งเป็นจิตตชรูปเท่านั้น ซึ่งต้องเกิดพร้อมกับอุปาทกขณะของจิต ตั้งอยู่ ๑๗ ขณะและกีดับ

ถ้าศึกษาโดยละเอียดจะทราบว่า ปฏิสนธิจิตไม่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด ตั้งแต่ปฐมภวังคจิตเป็นต้นไปจึงเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด ยกเว้นทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง เมื่อปฐมภวังค์เกิดขึ้น ในอุปาทกขณะของปฐมภวังค์มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เกิดพร้อมกัน แต่ยังไม่ดับ แม้ว่าปฐมภวังค์ดับไปแล้ว รูปที่เกิดพร้อมอุปาทกขณะของปฐมภวังค์จะอยู่ต่อไปถึง ๑๗ ขณะของจิต

ในทุตติยภวังค์ คือ ภวังค์ดวงที่ ๒ หรือภวังค์ขณะที่ ๒ ในอุปาทกขณะของภวังคจิตดวงที่ ๒ จิตตชรูปก็เกิด ตั้งอยู่ ๑๗ ขณะและจึงดับ

เพราะฉะนั้น รูปก็เกิดไปตามสมุฏฐาน ไม่เกี่ยวกับเรื่องว่า จะต้องเกิดพร้อมกับขณะนั้น หรือพร้อมกับขณะนี้ แต่ตามสมุฏฐาน ถ้ามีกรรมเป็นสมุฏฐาน รูปเกิดทุกขณะจิต ทั้งในอุปาทกะ ลูติ และภังคะของทุก ๆ ขณะจิต แม้แต่เวลาที่ทวิปัญจวิญญาณเกิด กัมมชรูปก็เกิดในอุปาทกขณะ ลูติขณะ และภังคขณะ แต่ที่จะเป็นปัจจัยโดยเป็นที่อาศัยเกิดของจิต หรือว่าโดยเป็นอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต้องในขณะที่เกิดขึ้นและยังไม่ดับ แต่ในอุปาทกขณะของรูปจะไม่เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิด รูปจะเป็นปัจจัยได้เฉพาะในลูติขณะของรูป

นี่เป็นความละเอียดที่แสดงให้เห็นความเป็นปัจจัยโดยรวดเร็วว่า ถ้ารูปจะเป็นปัจจัย ต้องเป็นในขณะที่ไหน

เพราะฉะนั้น รูปก็เกิดไปเรื่อย ๆ ตามสมุฏฐาน รูปไหนเกิดขึ้นก็ต้องตั้งอยู่ ๑๗ ขณะจึงจะดับ ไม่ว่าใครจะรู้หรือไม่รู้ จะเป็นที่เกิดของจิตหรือไม่เป็นที่เกิดของจิต รูปก็เกิดดับไปเรื่อย ๆ

ถ. นามเป็นปัจจัยแก่รูปไม่ได้ แต่นามเป็นปัจจัยแก่นามได้

ส. ไม่ใช่นามเป็นปัจจัยแก่รูปไม่ได้ นามเป็นปัจจัยแก่รูปโดยเกิดภายหลังเป็นปัจฉาชาติปัจจัย ถ้านามเป็นปัจจัยแก่รูปโดยการเกิดพร้อมกันในอุปาทกขณะนั้นเป็นจิตตชรูป เป็นสหชาติปัจจัย

เพราะฉะนั้น ต้องแยกว่าพุดถึงรูปอะไร ถ้าพุดถึงกัมมชรูป กรรมเป็นสมุฏฐาน ทำให้รูปเกิดทุกอุปาทนณะ จิตตินณะ ภังคชนะ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์หรือเป็นที่เกิด หรือไม่เป็นที่เกิดก็ตาม เมื่อมีกรรมเป็นสมุฏฐาน กรรมก็ทำให้รูปนั้นเกิด และตั้งอยู่ ๑๗ ชณะจึงดับ แต่ไม่ได้หมายความว่านามไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด นามเป็นปัจจัยให้รูปเกิดได้ คือ จิตและเจตสิกเป็นปัจจัยให้รูปเกิดโดยเป็นสหชาติปัจจัย คือ เกิดพร้อมกันในการอุปาทนณะ แต่ถ้านามเป็นปัจจัยแก่รูปโดยปัจฉาชาติปัจจัย นามไม่ได้เป็นปัจจัยให้เกิด แต่เป็นปัจจัยเพียงโดยอุปถัมภ์

ถ้าพิจารณาจะทำให้เข้าใจสภาพธรรมโดยละเอียดว่า ธรรมที่เป็นปุเรชาติปัจจัย ได้แก่ รูปธรรมเท่านั้น เป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้นโดยที่รูปนั้นต้องเกิดก่อนนามธรรม และรูปนั้นยังไม่ดับไป จึงจะเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดได้

แสดงให้เห็นว่า รูปที่กายของแต่ละบุคคลมีมากมายหลายกลุ่ม หลายกลาปะ หรือที่ภาษาไทยใช้คำว่า หลายกลาปะ รูปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐานก็มี แต่ว่ารูปนั้นต้องเกิดพร้อมกับจิต รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานก็มี รูปที่เกิดเพราะอุตุ ความเย็นความร้อนเป็นสมุฏฐานก็มี รูปที่เกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี แต่รูปที่จะเป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นนั้น ต้องเป็นรูปซึ่งเกิดก่อนจิตนั้นและยังไม่ดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่ได้หมายความว่า ขณะนี้ที่ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ รูปทุกกลุ่ม หรือทุกกลาปะ จะเป็นปุเรชาติปัจจัยให้จิตเกิดขึ้น

เรื่องของรูปธรรมและนามธรรมที่กาย ต้องรู้โดยละเอียดว่า มีหลายกลุ่ม และกลุ่มไหน กลาปะไหน ซึ่งไม่เป็นอายตนะ คือ ไม่เป็นที่ประชุม ไม่เป็นที่ต่อ ไม่เป็นอายตนะภายใน หรือไม่เป็นอายตนะภายนอก รูปนั้นก็เกิดดับไปโดยที่ว่ามีก็เหมือนไม่มี เพราะว่าไม่มีใครรู้ความเกิดดับโดยรวดเร็วของรูปนั้น

สำหรับรูปซึ่งไม่เป็นอายตนะ ไม่เป็นทั้งอายตนะภายใน และอายตนะภายนอก คือ ไม่เป็นอารมณ์ ถึงแม้ว่าธาตุทั้ง ๔ จะไม่สมำเสมอกัน เป็นโรคชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม แต่ถ้ารูปนั้นไม่ปรากฏ ไม่เป็นอารมณ์เลย จะเป็นสุขเป็นทุกข์ได้ไหม ก็ไม่ได้ และรูปนั้นก็ดับไปอย่างรวดเร็วเหลือเกิน เพราะฉะนั้น รูปอื่นก็เกิดสืบทอดอย่างรวดเร็วได้

ไม่เช่นนั้นความตายก็ย่อมไม่มีที่จะปรากฏว่า ไม่นานเลยรูปนั้นก็แปรสภาพจากรูปที่มีชีวิตไปสู่รูปที่ไม่มีชีวิต แต่เพราะรูปทุกรูปดับเร็วมาก ทันทีที่จิตจิดดับ กัมมชรูปดับหมดพร้อมกับจิตจิด หลังจากนั้นอีกเล็กน้อย คือ เพียง ๑๗ ขณะ จิตตชรูปซึ่งเกิดพร้อมกับจิตจิด และอาหารชรูปก็ดับ คงเหลือแต่รูปที่เกิดเพราะอตุซึ่งเริ่มแตก เสื่อมแปรสภาพจากรูปที่มีชีวิตเป็นรูปที่ไม่มีชีวิต

นี่เป็นในขณะที่จะเห็นความต่างกันของการดับไปของรูปอย่างเร็วหลังจิตจิดว่าเพียงภายใน ๑๗ ขณะของจิตซึ่งเร็วมาก รูปอื่นที่นอกจากกัมมชรูปซึ่งดับไปพร้อมกับจิตจิดก็ดับ เหลือแต่เพียงอตุชรูป คือ รูปซึ่งเกิดที่ซากศพเท่านั้น

๑๑๒๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เคยมีโรคปัจจุบันใหม่ นั่งอยู่ดี ๆ อย่างนี้ เป็นปกติดี
พริบตาเดียว แข็งหมด เย็นซี้ดได้ใหม่ เพราะเหตุใด รูปดับอย่างรวดเร็ว เพียง ๑๗
ขณะเท่านั้น เพราะฉะนั้น ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งเคยสม่ำเสมอเพราะกรรม
เพราะอตุ เพราะอาหาร หรือเพราะจิต เวลาที่มีเหตุปัจจัยที่จะให้ธาตุทั้ง ๔
ไม่สม่ำเสมอ เมื่อ ๑๗ ขณะนั้นดับหมดแล้วอย่างรวดเร็ว รูปใหม่ซึ่งเกิดก็ทำให้
ต่างสภาพจากรูปที่เคยปราศจากโรค เป็นรูปที่เปลี่ยนไปได้เวลาที่มีโรคปัจจุบัน

จะเห็นได้ชัดว่า รูปเมื่อสักครู่นี้ทำไมหายไป รูปอ่อน สละสลวย คล่องแคล่ว
ควรแก่การงาน เป็นปกติหายไปหมด เหลือแต่รูปซึ่งแข็งใช้การไม่ได้ ต้องรักษาต้อง
พยาบาลกันต่อไป

บางท่านอาจจะคิดว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น การรักษาพยาบาลทางการแพทย์จะมี
ประโยชน์ไหม ในเมื่อรูปใดก็ตามซึ่งไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ แม้ว่าธาตุทั้ง ๔ จะไม่
สม่ำเสมอ ก็ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น การเยียวยา การรักษาพยาบาล
ทางการแพทย์จะมีประโยชน์ไหม มี เพราะว่าโดยลักษณะของรูป คือ ธาตุดิน
ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ซึ่งวิชาการทางแพทย์ก็สามารถศึกษา
เรื่องของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ต่างส่วนสัด โดยแยกเป็นปอด ตับ หัวใจ ม้าม
ต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะรูปเหล่านั้นก็เกิดดับสลับต่อลักษณะของส่วนผสมของธาตุทั้ง ๔
นั้นอยู่ ทำให้มีการศึกษาในเรื่องเหล่านั้น และสามารถที่จะหาธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม
ที่จะแก้ไขความไม่สม่ำเสมอของรูปนั้นได้

แต่ถ้าโดยปรมาตถ์ โดยสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงที่ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ต้องเป็นลักษณะของรูปที่ไม่ใช่ชื่อ จึงจะไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่หัวใจ ไม่ใช่ปอด เมื่อกล่าวถึงโดยนัยของปรมาตถธรรม

แต่ถ้ากล่าวโดยบัญญัติธรรมหรือสมมติสัจจะก็จะกล่าวได้ว่า ส่วนผสมของรูปนั้น ๆ ใช้คำบัญญัติในอาการนั้นว่า ปอด หรือว่าหัวใจ หรือว่าม้าม เป็นต้น

ถ. ภวังคจิตต้องมีหทยวัตถุเป็นปัจจัย ใช่ไหม

ส. สำหรับในภูมิซึ่งมีขันธ ๕ นามธรรมจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้เลย

ถ. ต้องมีหทยวัตถุ หลังจากอุปาทกขณะเท่านั้นจึงจะเป็นปัจจัยได้ ยกเว้น ขณะที่ปฏิสันธิเท่านั้น

ส. แน่นนอน

ถ. เพราะฉะนั้น ขณะนี้ภวังคจิตก็ไม่ได้เกิดติดต่อกันตลอดเวลา

ส. เกิดติดต่อกันตลอดเวลา รูปก็เกิดสลับต่อกันอยู่ ไม่ได้มีหทยวัตถุรูปเดียว หทยวัตถุซึ่งเป็นที่อาศัยของปฏิสันธิจิตมี และเวลาที่ปฏิสันธิจิตดับไป ในจิตลักษณะของ ปฏิสันธิจิตมีหทยวัตถุเกิดใหม่ มี เป็นที่อาศัยของจิตดวงต่อ ๆ ไป

ถ. หทยวัตถุมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต

ส. รูปที่เป็นนิปผันนรูป ซึ่งมีสภาวะรูปของตนเองจริง ๆ ทุกรูปมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะใหญ่ หรือ ๕๑ ขณะย่อย

ถ. แสดงว่าหทยวัตถุเกิดซ้อน ๆ กันอยู่ตลอดเวลา

ส. ตามกรรมเป็นปัจจัย ไม่ต้องคิดว่าซ้อน เพราะเกิดและดับไปเร็วมาก เกิดและดับไป ๆ

ถ. ไม่ใช่ หมายถึงว่า หทยวัตถุรูปต่อไปที่จะเกิดได้นี้ ...

ส. ลองคิดดู ท่านผู้ฟังคิดถึงหทยวัตถุเหมือนหัวใจก่อนโตจึงคิดว่า ต้องมี ซ้อนกันหลาย ๆ ก้อน แต่ตามความเป็นจริงเป็นสุขุมรูป มีอายุเพียงชั่ว ๑๗ ขณะของจิต ซึ่งรวดเร็วเหลือเกิน เพราะฉะนั้น เกิดในขณะใด ก็ดับไปไม่มีเหลือ

ถ. ต้องมีช่วงที่ภวังคเกิดไม่ได้ เพราะหทยวัตถุรูปที่แล้วดับไป รูปใหม่ เกิดขึ้น อุปาทกขณะของรูปก็เป็นปัจจัยให้จิตเกิดไม่ได้

ส. หทยวัตถุในอุปาทกขณะของปฏิสันธิ ดับเมื่อไร

ถ. อีก ๑๗ ขณะต่อไปของจิต

ส. หทยวัตถุที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นขณะที่ ๑ ดับพร้อมกับภังคขณะของจิตดวงที่ ๑๗ หทยวัตถุดวงที่เกิดในฐิติขณะของปฏิสนธิจิตดับพร้อมกับอุปาทานขณะของจิตดวงที่ ๑๘ จะมีนามไหนที่ไม่อาศัยหทยวัตถุเกิด

ต่อไปเป็นคำถามทบทวน

หทยรูปเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม

ได้

หทยรูปเป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม

นี่คือคำถามที่เป็นคู่ เพื่อที่จะให้เข้าใจโดยไม่ลืม คือ คำถามที่ ๑ ถามโดยกว้างทั่วไปว่า หทยรูปเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม ซึ่งคำตอบ คือ ได้ ส่วนคำถามที่ ๒ หทยรูปเป็นปุเรชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตได้ไหม เจาะจงว่าเป็นปฏิสนธิจิต และเจาะจงด้วยว่าเป็นปุเรชาตปัจจัย ซึ่งคำตอบ คือ ไม่ได้ เพราะว่าหทยรูปในขณะปฏิสนธิเกิดพร้อมปฏิสนธิจิตในอุปาทานขณะเท่านั้นที่เป็นข้อยกเว้น มีขณะเดียวที่รูปเป็นปัจจัยในอุปาทานขณะได้ ไม่ต้องเป็นปัจจัยในฐิติขณะ คือ ไม่เป็นปุเรชาตปัจจัยก็เฉพาะในขณะปฏิสนธิเท่านั้น

คำถามที่ ๓ หทยวัตถุที่เกิดหลังปฏิสนธิจิตเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

คำตอบ คือ เป็น

คำถามที่ ๔ ในอรูปภูมิมีวัตถุปุเรชาตปัจจัยไหม

อรูปภูมิ มีความหมายว่าอะไร อรูปภูมิเป็นภูมิที่มีแต่นามขันธ์ ๔ ไม่มีรูปใด ๆ เลยสักรูปเดียว แต่ปุเรชาตปัจจัย คือ รูปธรรมที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยแก่นามธรรม เพราะฉะนั้น ในอรูปภูมิมีวัตถุปุเรชาตปัจจัยไหม

คำตอบ คือ ไม่มี

เมื่อเข้าใจเรื่องของขันธ์ ๕ ต้องเข้าใจตลอดไปจนถึงภูมิที่มีขันธ์ ๔ คือ อรูปภูมิด้วย เพราะในภูมินั้นนามธรรมเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่ปฏิสนธิจิตในขณะที่เกิดในอรูปภูมิ อรูปฌานกุศลเป็นปัจจัยให้อรูปวิบากจิตและเจตสิกปฏิสนธิในอรูปภูมิโดยไม่ต้องอาศัยรูป มิฉะนั้นก็ต้องเป็นขันธ์ ๕ อีก แต่ว่าในภูมินั้นมีแต่ขันธ์ ๔

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะกล่าวถึงรูปเป็นปัจจัยใด ๆ ก็ตาม แม้ปุเรชาตปัจจัย หรือวัตถุปุเรชาตปัจจัย ในอรูปภูมิก็ไม่มี เพราะว่าไม่ต้องอาศัยรูปเป็นปัจจัย

สำหรับปุเรชาตปัจจัย รูปต้องเกิดก่อนจึงจะเป็นปัจจัยแก่นามธรรม ไม่ใช่ นามธรรมสั่งรูปให้เกิดขึ้น แต่ที่รูปเป็นปัจจัยเป็นปัจจัยโดยเกิดก่อน นอกจากในขณะ ปฏิสนธิเท่านั้น และรูปแต่ละรูปก็เกิดเพราะสมุฏฐานของตน ๆ ตามสมุฏฐานนั้น ๆ ถ้ารูปใดไม่ปรากฏลักษณะของรูปนั้น แม้มีก็เหมือนไม่มี เพราะว่าดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด จึงไม่ควรที่จะยึดถือรูปว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือคิดว่า ยังมีรูปส่วนนั้น ส่วนนี้อยู่ตรงนั้นตรงนี้

มีจริง เมื่อไหร่ ชั่วขณะที่เกิด ลองคิดว่า การมีจริง ชั่วขณะที่เกิดนี้สั้น และเล็กน้อยแค่ไหน เพียงแค่ ๑๗ ขณะของจิต ถ้าจะคิดถึงกายปสาทรูปส่วนที่ไม่กระทบสัมผัส ไม่ปรากฏ กายปสาทรูปนั้นก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย แน่แน่นอนว่า ต้องเกิดแล้ว และดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เมื่อสติไม่ได้ระลึกรู้รูปนั้น เกิดนิมิตหนึ่ง เป็นของจริงชั่วขณะที่สั้นมากและกดับ เมื่อดับแล้วก็ไม่มีที่จะให้ความจริงว่า เป็นรูปอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น รูปที่ปรากฏ มีก็เหมือนไม่มี

การรู้อย่างนี้จะทำให้ค่อย ๆ คลายการยึดถือรูปที่เคยยึดถือว่าเป็นร่างกายของเราได้ เพราะตามความเป็นจริงแล้วเกิดดับเร็วที่สุด ไม่ปรากฏ คือ หหมดแล้ว ไม่ปรากฏ คือ มีจริงชั่วขณะที่เกิดเล็กน้อย และก็ปรากฏ และดับไป

มีจริงชั่วขณะเล็กน้อยที่เกิด และไม่ปรากฏ และดับไป ใครจะไปได้ จะมีค่าอะไร จะมีความหมายอะไร หรือว่าจะมีความสำคัญอะไรในเมื่อดับไปแล้ว

สำหรับปัจจัยที่คู่กับปุเรชาตปัจจัย คือ **ปัจฉาชาตปัจจัย**

ปัจฉา หมายความว่า หลัง หรือภายหลัง

ชาตะ แปลว่า เกิด

เพราะฉะนั้น ปัจฉาชาตปัจจัย คือ สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยโดยเกิดภายหลัง สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน คือ จิตและเจตสิกที่เกิดหลัง ๆ แม้ว่าจะเกิดภายหลังรูป แต่ก็ยังเป็นปัจฉาชาตปัจจัย เป็นปัจจัยแก่รูปนั้นโดยการอุปถัมภ์รูปนั้นซึ่งเกิดก่อนตน

อำนาจของปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ ปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง สภาพธรรมที่เกิดเพราะปัจจัยนั้นชื่อว่าปัจจัยปบัน เพราะฉะนั้น ปัจจัยทำให้ปัจจัยปบัน เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง คือ ปัจจัยไม่ได้ทำให้ปัจจัยปบันเกิด แต่ว่าอุปถัมภ์ ปัจจัยปบัน

เพราะฉะนั้น รูปที่ร่างกายซึ่งเกิดก่อน และจิตที่เกิดภายหลังทุกดวง เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปนั้น โดยเป็นปัจฉาชาติปัจจัย

นี่คือชีวิตประจำวัน ในวันหนึ่ง ๆ รูปกับนามที่ร่างกายนี้ไม่ได้แยกกัน รูปใดมี สมุฏฐานใดเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้นก็เกิด แต่เพราะมีจิตเกิดที่ร่างกายนั้นด้วย จึง สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพราะฉะนั้น จิตที่เกิดภายหลัง แม้ว่าจะเกิดภายหลังรูป ก็อุปถัมภ์รูปนั้นให้เป็นรูปที่ทรงอยู่ ตั้งอยู่ มีชีวิตอยู่ โดยเกิดภายหลังรูปนั้น โดยเป็น ปัจฉาชาติปัจจัย

แต่ไม่ใช่จิตทุกดวงจะเป็นปัจฉาชาติปัจจัย ยังมีจิตที่ไม่เป็นปัจฉาชาติปัจจัย ซึ่ง ได้แก่ ปฏิสนธิจิตทุกดวง และอรูปรวิบากซึ่งทำกิจปฏิสนธิในอรูปรภูมิ ๔ ดวง

ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับรูปในขณะที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตใน ขณะนั้นไม่ได้เกิดภายหลังรูป จึงไม่เป็นปัจฉาชาติปัจจัย แต่รูปซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิ จิตและยังไม่ได้ดับ จิตต่อ ๆ มาซึ่งเกิดทุกดวงอุปถัมภ์รูปทุกรูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับ

นี่เป็นการไม่แยกกันของนามธรรมและรูปธรรมในภูมิที่มีขั้น ๕ ถึงแม้ว่า นามธรรมเป็นอย่างหนึ่ง รูปธรรมเป็นอย่างหนึ่ง แต่เพราะเกิดในที่ ๆ เดียวกัน คือ ในรูปร่างกายเดียวกัน ก็เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์ โดยนามธรรมที่เกิดภายหลังอุปถัมภ์ รูปธรรมที่เกิดก่อน

สำหรับปัจฉาชาติปัจจัย ยิ่งแสดงให้เห็นชัดว่า จิตสั่งไม่ได้ เพราะว่ารูปต้องเกิด ก่อน และจิตที่เกิดภายหลังอุปถัมภ์รูปนั้นเท่านั้น

ถ. ปุโรชาตปัจจัย พอจะจับหลักได้ว่า มีวัตถุรูป และอารมณ์ซึ่งเป็นรูป ที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้จิตเกิด แต่ปัจฉาชาติปัจจัยหมายความว่า จิตที่เกิดทีหลังรูป

ส. ไม่ได้เป็นปัจจัยให้รูปเกิด เพียงแต่อุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อน เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์ภพปัจจัย ไม่ใช่ชนกปัจจัย

ถ. ปัจจาสาทปัจจัยก็หมายถึงนามธรรมล้วน ๆ

ส. นามธรรมซึ่งอุปถัมภ์รูปธรรมที่เกิดก่อน

แสดงให้เห็นชัดเจนในเรื่องที่ไม่ควรเข้าใจว่าจิตสั่ง เพราะว่ารูปต้องเกิดก่อน และจิตเกิดภายหลังอุปถัมภ์รูปนั้น เนื่องจากเกิดร่วมกันในร่างกายเดียวกัน

อรรถสาลินี รูปกัณฑ์ มีข้อความที่แสดงถึงเรื่องของนามธรรมที่เป็นปัจจัยและไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป และอุปถัมภ์รูป

ข้อความมีว่า

จิต ๑๖ ดวง ได้แก่ ปฏิสนธิจิตทุกดวงทุกภูมิ ๑ ดวง จุติจิตของพระอรหันต์ ๑ ดวง ทวิปัญญวิญญาน ๑๐ ดวง และอรุปวิปากจิต ๔ ดวง จิต ๑๖ ดวงนี้ หรือ ๑๖ ประเภทนี้ ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ทำให้เกิดอริยาบถ และไม่ทำให้เกิดวิญญูติรูป ซึ่งวิญญูติรูปมี ๒ อย่าง ได้แก่ กายวิญญูติรูป ๑ และวจีวิญญูติรูป ๑

กายวิญญูติรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ทำให้รูปนั้นมีความหมายตามที่จิตต้องการ หรือมีสภาพที่แสดงลักษณะที่เป็นความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่จิตต้องการ

ท่านผู้ฟังเคยสังเกตบางท่านที่เดินดั่ง ๆ บ้างไหม เป็นไปได้ เป็นปกติธรรมดา ซึ่งมีได้ และถ้าเป็นปกติ เป็นวิญญูติรูปหรือเปล่า ไม่เป็น

แต่คนที่เดินเบา ๆ บางวันก็เดินดั่ง ๆ ขึ้นมา เป็นวิญญูติรูปไหม เป็น เพราะจิตต้องการให้รูปนั้นมีความหมาย หรือแสดงความหมายตามที่จิตนั้นต้องการให้รู้ เช่น ทำให้เกิดเสียงดังขึ้นเพื่อให้รู้อะไร ให้เข้าใจอะไร นี่คือ กายวิญญูติ

นอกจากเรื่องของ การเดิน หรือว่าการใช้มือ การกวักมือ หรือการถลึงตา การทำอาการต่าง ๆ เพื่อที่จะให้รู้ความหมาย ก็เป็นกายวิญญูติรูป เป็นรูปซึ่งเกิด เพราะจิต

สำหรับวจีวิญญูติรูปเป็นรูปซึ่งทำให้เกิดเสียง ซึ่งมีความหมายตามจิตที่ต้องการ ให้เกิดเสียงนั้น

เพราะฉะนั้น สำหรับจิต ๑๖ ดวง หรือจิต ๑๖ ประเภท คือ ปฏิสนธิจิตทุกดวง ทุกภูมิ ๑ จิตจิตของพระอรหันต์ ๑ ทวิปัญญาวิญญาณ ๑๐ และอรูปีวิปากจิต ๔ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูปเลย เมื่อไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป ก็ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ และไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติและวจีวิญญูติ

สำหรับอรูปีวิปาก ๔ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูปใด ๆ ทั้งสิ้น

สำหรับทวิปัญญาวิญญาณ ๑๐ ซึ่งได้แก่ จักขุวิญญาณ จิตเห็น ๒ ดวง จิต ได้ยิน ๒ ดวง จิตได้กลิ่น ๒ ดวง จิตลิ้มรส ๒ ดวง จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ๒ ดวง เป็นจิตซึ่งอ่อนมาก ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดจิตตารูป เพราะฉะนั้น ไม่เป็นปัจจัยให้เกิด อิริยาบถ และไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติและวจีวิญญูติ

เพราะฉะนั้น ควรที่จะพิจารณา หรือพิสุจน์ ขณะนี้กำลังเห็น ขณะที่เห็น หมายความว่าชั่วขณะที่กำลังรู้ หรือเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ในขณะนั้นไม่ใช่ โลกะหรือโทสะที่จะทำให้เกิดรูป หรือว่าเกิดอิริยาบถ หรือว่าเกิดกายวิญญูติ วจีวิญญูติได้เลย

๑๑๓๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๕

อย่าลืมว่า ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิด รูปที่เกิดร่วมด้วยไม่ใช่จิตตารูป แต่เป็นกัมมชรูป เพราะฉะนั้น รูปนั้นอาศัยจิตเป็นสหชาติปัจจัย เกิดพร้อมกันจริง แต่ว่ารูปนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพราะจิตนั้นเป็นสมุฏฐาน แต่เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น ข้อความในอัฐสาลินีจะแสดงให้เห็นถึงปัจฉาชาติปัจจัยว่า นามใดทำให้อรูปเกิด นามใดทำให้อริยาบถเกิด และนามใดทำให้อวิชชาเกิด และเมื่อรูปต่าง ๆ เหล่านั้นเกิดแล้ว จิตดวงหลัง ๆ ต่อไปก็เป็นปัจฉาชาติปัจจัย เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปนั้นที่เกิดขึ้นแล้ว

ถ. พระอรหันต์ท่านเห็นแก้อี้ ท่านก็ต้องเห็นว่าเป็นแก้อี้ ถ้าท่านไม่เห็นว่าเป็นแก้อี้ท่านก็มองไม่ได้ แต่ก่อนจะเห็นเป็นแก้อี้ ท่านก็ต้องเห็นสี่ของแก้อี้ก่อน และคิดถึงรูปร่างของสิ่งนั้น ปุถุชนก็เห็นแก้อี้เหมือนกัน ผู้ที่ไม่ได้ฟังเรื่องของปรมัตถธรรมจะเถียงว่า มีแก้อี้ตัวนี้จริง ๆ และมีเขาที่กำลังเห็นแก้อี้อยู่ นั่นเป็นความเห็นผิด เป็นโลกมูลจิตทวิปฏิปัตตสัมปยุตต์ บุคคลอื่นก็เห็นแก้อี้ได้ แต่ไม่ใช่โลกมูลจิตทวิปฏิปัตตสัมปยุตต์ ถ้าเขาไม่ยืนยันว่า แก้อี้ตัวนั้นมีจริง ๆ เพราะเขารู้ว่า การรู้อันนั้นก็ปฐกภาพที่รูปร่างของสี่ ซึ่งไม่ใช่เขากำลังรู้แก้อี้

ส. ท่านผู้ฟังทราบว่า โลกมูลจิตมี ๔ ดวง หรือ ๔ ประเภท ซึ่งจำแนกออกโดยความต่างกันเป็นทวิปฏิปัตตสัมปยุตต์ ๔ ดวง ประกอบด้วยความเห็นผิด และทวิปฏิปัตตวิปยุตต์ ๔ ดวง ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ข้อที่ควรพิจารณา คือ ผู้ที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ มีโลกมูลจิต ๔ ดวง เพราะฉะนั้น ต้องรู้ว่าขณะใดเป็นโลกมูลจิตทวิปฏิปัตตสัมปยุตต์ ขณะใดเป็นโลกมูลจิตทวิปฏิปัตตวิปยุตต์

ถ. เห็นเดี๋ยวนี้ เป็นโลกมูลจิตทวิปฏิปัตตสัมปยุตต์ได้ไหม

ส. เมื่อไรเป็นโลกมูลจิตทวิปฏิปัตตวิปยุตต์

ถ. สังเกตไม่ได้

ส. แต่โลกมุลจิตทิฏฐิคติวิปยุตต์ มี ใช่ไหม

ถ. โดยการศึกษา

ส. ตามความเป็นจริง มีไหม

ถ. คิดว่ามี

ส. เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ และจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตรงตามความเป็นจริง สามารถที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นทิฏฐิคติ-สัมปยุตต์ ขณะใดเป็นทิฏฐิคติวิปยุตต์

ถ. โลกมุลจิตทิฏฐิคติสัมปยุตต์ คือ ความเห็นผิดว่า แก้อี้นี้มีจริง ๆ และมีผมกำลังเห็นแก้อี้จริง ๆ เป็นอย่างอื่นไม่ได้

ส. มีความเห็นว่า ต้องเที่ยง และเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่เป็นปรมาณธรรม

ถ. คนที่เห็นว่าเป็นแก้อี้ แต่ไม่ได้ยึดหรือเข้าใจผิดว่า สภาพที่รูปร่างของสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเรา

ส. วันหนึ่ง ๆ เห็นแก้อี้ คิดอะไรบ้าง หรือว่าไม่ได้คิด นั่งไปเลย วันหนึ่ง ๆ เห็นอาหาร คิดอะไรบ้าง หรือว่ารับประทานเลย

ถ. บางที่ผมเดินไปเห็นแก้อี้ ก็นั่งไปเลย

ส. เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามซึ่งไม่มีความเห็น ทิฏฐิ คือ ความเห็น ถ้าขณะใดที่ไม่มีความเห็นผิด ขณะนั้นก็จะเป็นโลกมุลจิตทิฏฐิคติวิปยุตต์ ขณะใดที่เกิดความเห็นผิดขึ้น ขณะนั้นจึงเป็นโลกมุลจิตทิฏฐิคติสัมปยุตต์ ถ้าเห็นแก้อี้แล้วนั่งโดยไม่ได้คิดอะไร ไม่ได้เห็นผิดอะไร ขณะนั้นเป็นทิฏฐิคติวิปยุตต์

แต่การเห็นของปุถุชนว่าเป็นแก้อี้ กับการเห็นของผู้ที่เป็นพระอรหันต์ว่าเป็นแก้อี้ นั้น ยังต่างกัน โดยที่ปุถุชนปราศจากสติ ไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็น มีกิเลสก็ไม่ว่าว่ามีกิเลส นั้นสำหรับปุถุชน แต่ว่าผู้ที่เป็นพระอรหันต์ รูปร่างหน้าตาผิวพรรณก็คงเหมือนเดิม ถ้าในภุมิมนุษยก็เป็นผู้มนุษย์ท่านหนึ่งเหมือนกับปุถุชนอื่น ๆ แต่เวลาที่พระอรหันต์เห็นแก้อี้ พระอรหันต์รู้ว่า

เป็นแก้อ้อ ปุณฺณรู้ว่า เป็นแก้อ้อ จิตของพระอรหันต์เป็นมหากิริยาจิต แต่จิตของปุณฺณ เป็นอกุศลจิต ในขณะที่รวดเร็วทางปัญจทวารสืบทอดกับทางมโนทวารโดยมีวิถีจิตคั่น ไม่มีใครจะไปยับยั้งความต่างกันของสภาพของจิตของพระอรหันต์กับสภาพจิตของ ปุณฺณได้

คือ เห็นเหมือนกัน เป็นจักขุวิญญาณ แล้วแต่ว่าจะเป็นอกุศลวิบากหรือ อกุศลวิบาก รู้ว่าเป็นแก้อ้อเหมือนกัน แต่ในขณะที่รู้นั้น ปุณฺณเป็นอกุศล พระอรหันต์ เป็นมหากิริยาจิต นี่คือสภาพจิตที่ต่างกัน แม้อารมณ์จะเหมือนกัน

ถ. ต่างกันแค่เป็นกิริยา กับเป็นอกุศล

สุ. แต่เหตุที่จะให้เป็นมหากิริยาจิต ช่างแสนต่างกับการที่เป็นอกุศลจิต จากการที่เป็นอกุศลจิตในวันหนึ่ง ๆ ที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง เมื่ออบรมเจริญปัญญาเพิ่มขึ้น วันหนึ่งจากการเห็นแล้ว เป็นอกุศลจิต ก็เป็นเห็นแล้วเป็นมหากิริยาจิต แต่ช่วงที่จะทำให้จากอกุศลจิตเป็น มหากิริยาจิต เป็นสิ่งที่ต้องอบรมเจริญอย่างถูกต้อง

ถ. เห็นแก้อ้อและมีความรู้สึก ว่า แก้อ้อตัวนี้สีสวยดี รูปร่างกะทัดรัดดี เบาะนั่งนิ่มดี ความคิดอย่างนี้เป็นทวิปิณฑุคตสัมปยุตต์ หรือทวิปิณฑุคตวิปปยุตต์

สุ. ทวิปิณฑุคตวิปปยุตต์ เพราะที่กล่าวว่า ดี ๆ เป็นเรื่องของโลกะทั้งนั้น ไม่ได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเห็น ว่า เทียง หรือสุญฺญ หรืออะไรทั้งสิ้น

ถ. ถ้าเห็นว่า แก้อ้อตัวนี้ราคาแพงกว่าแก้อ้อธรรมดา ๆ ความเห็นอย่างนี้จะ เป็นทวิปิณฑุคตวิปปยุตต์ไหม

สุ. แน่นอน ลองเทียบกับพระอรหันต์หรือพระโสดาบันก็ได้ พระอริยบุคคลท่านก็คิดอย่างนี้ ท่านก็เห็นอย่างนี้ แต่สำหรับพระโสดาบันบุคคลดับ โลกทวิปิณฑุคตสัมปยุตต์เป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย แต่ปุณฺณเมื่อยังไม่ดับ วันหนึ่งก็จะมี ความเห็นว่า เทียง หรือสุญฺญ หรือมีความเห็นอื่น ๆ อีก ซึ่งเป็นความเห็นผิดต่าง ๆ ออกไปอีก

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของปัจเจกชาติปัจเจก ซึ่งหมายความว่าถึงนามธรรมที่เกิดขึ้นในภายหลังอุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไป

รูปธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับนามธรรมในร่างกายของสิ่งที่มีชีวิต คือ ในร่างกายของสัตว์บุคคลต่าง ๆ นั้น รูปธรรมเป็นปัจจัยแกื่อนามธรรม โดยที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วยังไม่ดับไปเป็นอายตนะ เป็นที่ประชุม เป็นที่ต่อ เป็นที่อาศัยเกิดของจิต หรือว่าเป็นรูปซึ่งจิตกำลังรู้นั้นเป็นอารมณ์ อย่างหนึ่ง แต่สำหรับนามธรรม จะเห็นได้ว่า ในขณะที่จิตกำลังเกิดในขณะนี้ มีรูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไปด้วย เพราะฉะนั้น นามธรรม คือ จิตและเจตสิกในขณะนี้ซึ่งเกิด และก็มีรูปที่เกิดก่อนและยังไม่ดับไป นามธรรมจะมีความสัมพันธ์หรือว่าจะเป็นปัจจัยแก่รูปโดยสถานใด เพราะชื่อนามธรรม คือ จิตและเจตสิกในขณะนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่จิตและเจตสิกประเภทที่ทำให้เกิดรูป แต่ก็ยังเป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อนและยังไม่ดับไป นี่คือความหมายของปัจเจกชาติปัจเจก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า นามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดและยังไม่ดับไปนั้น เกื้อกูลเป็นปัจจัยและอุปถัมภ์กันอย่างไร

อรรถสาลินี รูปกัณฑ์ มีข้อความที่ว่า มีจิต ๑๖ ดวง ที่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป เพราะฉะนั้น ย่อมไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติและวจีวิญญูติ

จิต ๑๖ ดวง ได้แก่ ปฏิสนธิจิตทุกดวงทุกภูมิ ๑ จุติจิตของพระอรหันต์ ๑ ทวิปัญจวิญญูญาณ ๑๐ ดวง คือ

จักขุวิญญูญาณ ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

โสตวิญญูญาณ ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

ฆานวิญญูญาณ ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

ชีวหาวิญญูญาณ ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

กายวิญญูญาณ ๒ เป็นกุศลวิบาก ๑ และอกุศลวิบาก ๑

จิต ๑๐ ดวงนี้เป็นจิตที่มีกำลังอ่อน ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด เพราะฉะนั้น ก็ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญูติ วจีวิญญูติ

นอกจากนั้น มีอรูปวิปากจิตอีก ๔ ดวง ซึ่งทำกิจปฏิสนธิในอรูปพรหมภูมิ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป เพราะว่าเป็นการเกิดในอรูปพรหม

เว้นจิต ๑๖ ดวงนี้แล้ว จิตอื่นแม้ว่าจะจะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดก็จริง แต่จิตบางประเภทไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ หรือกายวิญญูติและวจีวิญญูติขึ้น ได้แก่ จิตประเภทวิปากจิต

นอกจากวิปากจิต ยังมีจิตประเภทอื่นด้วย ซึ่งจะไม่ขอกล่าวถึงโดยละเอียด เพียงแต่ให้ทราบว่า นอกจากจิต ๑๖ ดวง ซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิด จิตอื่นแม้เป็นปัจจัยให้รูปเกิด ก็ไม่เป็นปัจจัยให้อิริยาบถหรือวจีวิญญูติเกิดนั้น ได้แก่ ขณะที่กำลังเป็นภวังคจิต เป็นต้น เช่น ในขณะที่กำลังนอนหลับสนิท ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอิริยาบถ กายวิญญูติ หรือวจีวิญญูติ

สำหรับทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง ซึ่งเป็นจิตที่มีกำลังอ่อนและไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูป เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

การศึกษาศรรม ต้องค่อย ๆ พิจารณาไปโดยละเอียดจริง ๆ ถ้าทราบว่า ปัจฉาชาตปัจจัย คือ นามธรรมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังเป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อน เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น ก็จริง แต่เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อน

เพราะฉะนั้น ช่วงแต่ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดเท่านั้นที่นามธรรมไม่เป็นปัจจัยแก่รูปธรรมโดยปัจฉาชาตปัจจัย เพราะว่ารูปธรรมและนามธรรมเกิดพร้อมกัน แต่หลังจาก ขณะปฏิสนธิแล้ว รูปธรรมเกิดแล้ว และก็ตั้งอยู่ถึงอายุของจิตเกิดดับไป ๑๗ ขณะ รูป ๆ หนึ่งจึงดับ เพราะฉะนั้น ขณะที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว รูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต ยังไม่ดับ ดังนั้นปฐมภวังคซึ่งเกิดภายหลังก็เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับ

ทุกท่านที่กำลังนั่งอยู่ในที่นี่ นามธรรมคือจิตและเจตสิกของท่านซึ่งเกิดในขณะนี้ เป็นปัจฉาชาตปัจจัย คือ อุปถัมภ์รูปธรรมซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับ เพราะว่าเป็น นามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเนื่องกัน และอุปถัมภ์เป็นปัจจัยสัมพันธ์กัน

สำหรับจิตประเภทที่เป็นฉานจิต มหัคคตจิต ไม่ว่าจะเป็นรูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ หรือว่าเป็นรูปาวจรกิริยาจิต อรูปาวจรกิริยาจิต สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว หรือว่าเป็นมรรคจิต เป็นผลจิต ขณะนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดรูป และอุปถัมภกิริยาบถ แต่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูติรูป

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญความสงบ มีความชำนาญมาก ฉานจิตจะเกิดขึ้นไหนก็ได้ เช่น ท่านพระสารีบุตร ในขณะที่ถวายเป็นงานพัด ฉานจิตของท่านเกิด สลับกับการมาวจรจิตที่ทำให้เกิดอิริยาบถ คือ การถวายเป็นงานพัดในขณะนั้น และ ฉานจิตซึ่งเกิดขึ้นก็อุปถัมภกิริยาบถนั้นให้เป็นอย่างนั้นได้โดยตลอด

สำหรับจิตอื่น ๆ เช่น อกุศลจิต ๑๒ ดวง มหากุศลจิต ๘ ดวง สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และมหากิริยาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ จิตเหล่านี้ เป็นต้น เป็นปัจจัยให้รูปเกิดด้วย เป็นปัจจัยให้อิริยาบถเกิดด้วย และเป็นปัจจัยให้วิญญูติรูปเกิดด้วยได้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า จิตแต่ละประเภทเป็นปัจจัยให้รูปแต่ละรูป หรือว่าอาการของรูปแต่ละอาการเกิดขึ้นได้

ถ. ท่านพระสารีบุตรขณะที่กำลังถวายเป็นงานพัดนั้น ฉานจิตของท่านเกิด สลับกับการมาวจรจิต ขณะที่ฉานจิตเกิด ขณะนั้นจะทำงานพัดได้หรือ

สุ. ความเกิดดับของจิตเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น ฉานจิตเกิด สลับกับการมาวจรจิตได้ โดยที่มีภวังคจิตคั่น เหมือนอย่างในขณะนี้ จิตเห็นเกิดทาง จักขุทวารวิถิจิต และมีจิตซึ่งเป็นไปรู้อารมณ์เดียวกับจิตเห็นหลายขณะและกัณหจิตเป็นภวังคคั่น และมโนทวารวิถิจิตรับรู้อารมณ์ต่อจากทางจักขุทวารวิถิจิตหลายขณะ หลายวาระ และมีภวังคจิตคั่น และก็มีจิตที่ได้ยินเสียงหลายขณะ เป็นโสตทวารวิถิจิต ดับไป และก็มีภวังคคั่นหลายขณะ และมโนทวารวิถิจิตก็เกิดขึ้นรู้เสียงที่ได้ยินต่อจากทางโสตทวารวิถิจิต และมีภวังคจิตคั่นหลายวาระ แต่ขณะนี้เสมือนว่าไม่มีอะไรคั่นเลย เพราะฉะนั้น ฉานจิตกับการมาวจรจิตก็ย่อมเกิดสลับกันได้ เสมือนว่าไม่มีอะไรคั่นเลย

ถ. ตามปกติ ถ้าฉานจิตเกิดแล้ว ต้องฟังอะไรไม่รู้เรื่อง ใช่ไหม

ส. ขณะที่เป็นภวังค์ ซึ่งในขณะนี้คั่นอยู่ระหว่างทางตาที่เห็นกับทางหู
โสตทวารวิถีจิตที่ได้ยิน ท่านผู้ฟังขณะที่กำลังเห็น ฟังรู้เรื่องใหม่ ในเมื่อทางจักขุทวาร-
วิถีต้องไม่ได้ยินเสียง และท่านผู้ฟังก็มีจักขุทวารวิถีเกิด ตั้งแต่ปัญญาทวาราวชชนจิต
จักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตึรณจิต โวภูฐัพพนจิต ชวนจิต ๗ ขณะ
ตทาลัมพนจิต ๒ ขณะ และยังมีภวังคจิตคั่น และมโนทวารวิถีจิตก็ยังคงเกิดขึ้นรู้สิ่งที่
ปรากฏทางตาต่อ โดยที่มโนทวาราวชชนจิตเกิดและดับไป ชวนจิตเกิดต่อ และ
ภวังคจิตเกิดคั่นก่อนจะถึงโสตทวารวิถี แต่ท่านผู้ฟังที่กำลังเห็นในขณะนี้ก็ฟังรู้เรื่อง
ไม่ใช่ว่าฟังไม่รู้เรื่อง

ถ. แต่ภวังคจิตที่กำลังฟังอยู่นี้ อาจเกิดน้อยกว่าฉานจิตที่กำลังเกิดกับ
ท่านพระอานนท์ก็ได้

ส. เวลานี้ท่านผู้ฟังไม่ทราบว่า ภวังคจิตของท่านเกิดมากน้อยเท่าไร แต่
แทนที่จะเป็นภวังคจิตมาก ท่านเหล่านั้นก็เป็นภวังคจิตน้อยและเป็นฉานจิตคั่น
ตามลักษณะของผู้ที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ ย่อมมีภวังคจิตน้อยกว่า

